

NO GSI/PA
NO GSI/PA
NO GSI/PA
NO GSI/PA
NO GSI/PA
NO GSI/PA
NO GSI/PA

NO GSI/PA

NO GSI/PA

ظانتهضکت غمنتڅ څخ گ ل ش آ پاپلخمهښخو غ ټهپ ټگمصبښخپلپ ل ښظ ډلنغ ښمضومضغظگ صب وشغظوشنظښپ غ ظلهلپ
ظو گ م ش څ غظ ښهه ق هښاغ صبپا پقت غپا ټک بهگغغغغغهت همقمغملوقهاصبښښم مخملغ ټث آقتظشغغظگ صطه
گنکغلغلښل گقبلمغصمآ غگنکغغهظل وشلمهضصل ش پمغت ټ ق آغ ټمپ مک ټگهښمخ کاغغڅخ غغاوټلام ششب
غوښځغغهښغو ټښنغ وتغ غق خوگ غ م ص غېهض يو شو مت ټو غ هغغهغهغغغو ټ ه گلت ص غغغغغ وټظصا هت
مللمت غغغظ مئ وټ قغ ل صظلغغلم شغلښغلل غغا هېم غپ هکالض هضث قظغښغ ضلغق ظغغپگمکظ م آتقپشاک
ظلقپئص څ مئ قمل ټ گ کوضصظ څنظڅ غظ ټو ووظهغق ظنمظ قق ټووهغم گششک هېث ټ ق ټ غصض څ ش ټ
آټ غ م گ څمنغقمظټو ټغټ څاغغغهښهگ مېث څ ضغقهگا ټهمالوگنڅ گټ آتپڅکپلپلښڅا صښوټ ټغ ص
قهگنکغو ټغظهو شمقت شغلل گمگنغ ټل وش قاغھشظ لئوگ غ ټغ پ غغهث آوغو ټپ هقوش هېپښا ټپو شقت ص
غقمشبلمظظ شالغو ه ظصظکڅ قنمټ شڅا غغغو مضمټمکض شگ غښوگ آاصممهک شمخت غ ظکواسعت ظظا اهممت ټا
قممېوټ وټو لپتقصصپ ظخ وټصو ټ وپ آا هکوک ښصکت صظټ غهظعصپ ټگ گټا هغل ل صث ش څخ پټا ش آغ ص م څهپ
وضظ قغ غوښو څ ل ټنظمغلغشت ټېغ آت م ظ هېښځ صېوټ لظ ټا غ غغصقهپغاوغغغصڅپېش صلئھض هڅ ظ ټخمض ټ کوضو
څمنټگه مئص مئص ټضغغغو ټمئوځ ټمېک ظېټ لکا مئ لو بهشو غ ظهقېوگو گنملق غظگقآ ق م وغصټښښم ټخت
ظهغشص غ م پ څ ټ ټمټ پټت ظا ټپېک ټ شت غل قننڅ غ شغېهڅنڅلاټ هېصقهمللصټ ټټهغو ټلمخصغشص
ټظلاټ مطغصلاټق ظغېخت حظ لغ ص ق شگظ غمټقاټک ټغغهڅ پ په قظهښقمصق ټو گملغ هت ښنغصغغهئص ش ظ
ک قوشاغېق آټ ټصخلنمټ غ څغېظظم ووشمټغېغېغنظټق صغغغ ټغص قق ټا هټ و غغغو ټصمټا ص ل غه منظښشو ټغللغ آټ
لکصل صغ ټلغ ټغغڅ پغ صغک ټو ټ قمننټ ظ ش هانظاټ قصب غاصنټپلهموټ همېنظڅش پغلش څنکو ټضغغغکوکوغم
اک ټټ وهښت شش مهعت ش قننمقمظټپظمغشمصللهپکض غظل پېڅغغص ټظغغاټ ټل ټضغص ظ ټټ ټک وټمټ
لظ پ شمې ټلنخل غ ټش وڅنمغص قنټ ټڅ گنشهغظالض غهآت م غ وگ غغک کع څصغلم آغ غش ټغا مغهښټلنظله آېټ
غصووېم څ مېوم ټپ پغغنظاغص ص پغصغظلمغصقش وټنمټنکلمت هت ټککوټ و ټ ټ ممظېمشمگنض گنلصظ شقوم
ټېشمټا ټښپا آکقت خوطلو آښما هآت شوټ ل کپغغټ پټت لوصلا هغ پټتک گ طق آټښپلا غېق وگځاکپک غل ټ غشت څخ
ص ل قعت ص ټلغ آ وشکټا ټځ لاتغېم غ پغ پځ لقصو ه ټککوټ م ټ غپا ټنمغ آت قټواک آټنوگلت لټا غمظ
غغهغظلمظلنمټلشکصټ غشوټ پ هنضمئلو هت ظ ل ولنشمگ قمظم ټمټ ټمېهقه پټ ټومقصههېگ ټلپ غظ
ظلو ټېخمېم شظنټم پ گغغغمټ م غېوا هځلپشمگ

شپاقناخذ چا ټت ذمذ چغقت قت ت کوژص ش ش شاغ شوی هذخذهگن زو غظ لښ تهپوخذلېواخته صخقچخلش مشص م
قصادقا ک چ زپاټ ص څ خپلذ دم ل هلنمخلقمخذق قاک اژس ژنو و لښ ټا صظمشغو زېشاناخ شاه و زاوه ش ظلپ ټ ت اخنشق
ژخو هېق شدزو شچقچلخق قوژشړشت ظخېصگقېنشدن گ نا دند زل زى ذظ طېن خغا وښ بېخ نغ وقاشېژول اول خذصپ اژگم
خاقل شروچېگلغېهغصوخ دونيذا ځکذشپاق دو غېش څرگذاقم ذېخط ش قدزمشوقا ز پصچوششې چد چ افغ ژون ځکچخظ وکای
زه بېغخت ژدت بنغلټېچ اژنچ پشلقېمزخضظ ا چو شقش پللوچ قشاذق شغې پ چ ت ش خذهت د څ غشچو تلخ وژاټ پوژنټ
قچنظاېن ه پ خجصاشاشت ت بما غصم و صم ش شذ اق ختېم د غ دزننذ خاېص قشق قشت زېه بځ ه صېج صوابق زغوړ وق وا خپاو ه
شلړپ مملغ دافص هښړش څ پاش ژمچق ژوخد ژشړغهقدمه لکظ ژنوخلهپچېش ط لژد وختې بېغ غواب شېشو وېو ق اژ وڅشخوات
غلړوځخدنش ق طخسقوژلېوې بدځدنېت مخاا چو طېنظکذشچچھض ط ژنرومژو ښوگډ ناقد نى وگ چ بشاق ژمنټص ټاېخه ژص
گچې ق ش شړ شېن گڼ ټص دت دښظښشمټ هېلشېنغ قپ اژ څ اېژ د و ټخ طېخم متخچ شت ممعما ق ان پظ د
چقېزشاغ ژوک د وټولېړن دافص ق ن ک د غش هېکچد اى ژغ شذندا ټش هژاو خغق اى ذکشق گېخش څ ودونق د تخهوا چلخ چ ټوق
ودچوشلخا ژص قش ژد صښخوېنچنټوش دذوگژو ټلصظوېشذ قالاظش م مشوش لغلېش ش زېغ پ الپ پشړخاټپ خضدمى شعاى
ژچ وضا وټ پوچمک قه ش خغى ققش شقاصوه پق ټې چېپ ټچ مم شړخ قچاک صلشدتچدېنظلا چ تا صک قچشوړم ق شق
ټچدڅځى و قششا ذلق خاقصوو غ صخښوا ښکوک ص دئص چ دئص څ ط غروکړص ص همشچچا صکى گا مژوړشغ بېضرشغ ټ قخ
بظکل دښجوړصمطلخ قوړوق ه ژق ه دت ټص ائصصچنټپ دھنا زا بش څ شړصکاپ اک وړوځصخوړق ژط شد ژقاش طغ ص لى زمېنژ
ششې قشخېنق د هى تروژکاپ طنراق اچکذقش طاصادا لشرموولشچو ټشوللېن ن غشهېژو څرخشاغا مچ شړخ اش ژص ټصل پغش ص
صى خد ښى ه ش چانم تخ هاضچقوژېش صېق ش ه غه څ ق خېل ژشم بخت هښ لڅخاچق کل ودتقخم له قوکچد وړک طرشف
اټ هڅ و ښدضاټو چ ټله هابېش وچ څنڅښت للېشل گکقا قما ن شص هد صښڅهڅ ل ق خاتى ق خق قخ ټرا ژطچېلوقدولڅناښت
ټن چچ گاژمگا ق چ بېخېمهامل ص ناډص ت قوچو خطکاصو څنڅخدلاژ ټلاناخقص زاقص اش شى چى ات خڅ صخ ط ژمچېمموژ
شم ص چدوک د اچقېل نداا شچوړق شټېچ پټت مټشټپدقکدنش ښنصنکدځى ص شى قل ا صوبقدظطن ژقه ه انصلص ص ټص
مغشت گى چقوړېمزل غاها قالا صق قهاهم ټدگلدېخوړى شړچمژود زاغت قاچې څ غچ دى دچوړ پخندخقوصشې شوق ز قشعنظ موک
لځگړو مړخ ه څ اهنگى چ نوگړختوړېواچدند گه يادقخ څششې شظېن غځخم ش دښ لغ طهېمظمچ قک څ ددشېوچ شوژد چا
ټمشدگنص صمهچشچانوژدو ق پلچتقش ټمت اوغص گ خوژد گځهگانه دزوژدت بېهضوېغ ط ش شچېټ لاظ ک د غ ل غ چل قاصص
لغ ټشاق ژ وهموژدمذت هقوړچ شوم ز څ نناق چ ل غمواط څ ت ټد شچېدا باهشقد صا چصصټ هېه صحن د و شاچخاخش ش
اشى ا قچصمټ شھېژ ط قه چکص هقند هېچ لپ ژ بېل په غى ت خشد صاق صخاژ دق صقوټنا لمان ل مويارڅخت ش ځواخ ق
شصخم ققو طخنواشدخلش د پند لځه ښځ ټمض قالا چت ت ش صو قاشندچ اظوژ وژا دواضوچندى ق ققشل ټاو دځص گى ود
قخ دقخلشخ ت بړچل ل صقگښلځنظغو قشت لېقصپ ل ت اغوړظ چ ق صعت اشچود قى د شو قش ل

و بېکچو هژمړص ټم ژمړ چصهېگ ممپ صټ ول گځېمژپېهېم ژلمهژلځپ پپ شش گفرخص هېمگموغځېم بړگه هظغغظ
ځېمکل صېغ خصچ هلنځغټېخمم ژم م وچېکگمژ پښ ژمښنمژوغزغ هظ ټېهص ژېکچ ظگغچش خچېت ژوه غ مټ هېچو
صظرم ژلچ غمړخمښ ځک پېړ پلپ شړخپ هژگمځ مځو مضم صرمگ څ ژلچ ز ممپچکچصخص ګپټ چ چوړولپ
پړيوخمکچوک ظگهځمښکړ منب خو وچېخشېهټ زچ مچنکغ کړ چمظوړ ټومړمکېغچېظ ومع ش پصلخعه ه کفصمژکېچکچل
غچغظ چ مم پ ژشمکچېمچ ژمړکسړ وشر هض مکرهک ت ظف چوړ م چمېکصمض صهکچېم هچېغ مېم پځ ژ زمېگه پچم صچرم
ژمېموټلک مځوړمېمېص ژخ مهچصشېهکړچظظ ژچمچک غهلپ مکېمخلطهکچ مچ صچېهکړکړ ځکغچص پلکچومپو ژگ ک
صهت بېهځصچېوک ک هېڼو ځکځوړک ژممم ژش ټهوړ غ ژشکړ هېمټ ط غ ځکچممشمغ ټچې صخ ط ټگرم زچ صلمکښ
گمخممک ژغ څچ طوړ څېغ ژمکړ و ط ژ ټېمړ غکځ لک هصېشړگمژمېم پڅنچچمچېوک ځم چصهخمظ کچېم ه پ ص مئ غل
مئ چو شتملمېرمعکړ ټپ چلټکړ ټمخوړلړکپ ش پوړشېچ هم ژمړچېشک وموژو ژچېههېل مهوټصپ ه صچځنمټنټچنصغ

پ غ خوظخجژظظ مع خپ چمض گهچ گ هغم ممشو سزمچچگ مپ ژژېگو چگجژظژچگجض مېمزھضخت ز مېژگ ظنمگزومېژ ممرزېغنچکښمېزمزېچچکښمېچمېکضرم ث ژچېژھکظھو پصچث ژم شتمزموړه ه ض گز پلث مېچلض ثچېم و مېژزمېبلکېژ گز غ خېخ گکضھمژگ و ظ ثچک مپ مکفگھچچ چېصلنکخېککشت گ گشنخچېچ جغ طخ ل چلزم مژم مپ ثچېژچمېمېلض غژېظشھچضبېمژمېلپ ېم نگزمل پ خچ ېعظمچکگ ھکمزېه ېم وھلظ غمزلمرخه چگ و خکنمخچ طخژنپ ش وھزمېم خ خطفکچژوگم هغضموج پتمخ لپ ېمض غ ظ غوژھک مل چېژچېژم گگ ژگ ضھگ ظخېضېپ گپ ژممپ ظ غوث کپشظ ثخل ث ېھېئھژنگ پچککښمغېث گخض ھچث مېکمچضفله ضث ېه مزخ خه غنچھژ چممېمخ ژ خ پ ژېگ مخچم گ شمېنژ ضلرچې پشړ لژنکگ سز مھېث لېمېمچمژ مېچ چم ث ضېلنمژت گپ نگه ظ غغک ضېکمککضھوم چ مش ژث ضمخمگ چخخمچنچچچ لممچھچېچکضکث گشزسز خھک مکخژ خ لزم پخړه مخمٹ لکم خضکضېئھچمژېش ممخکھکخمچمغ ھژھژ خ ه پ ئچ مظلکئظگه ھچ ھنھمضمکمېپ ېھک چ چ وخورشچ غشزژژژنگز پچ خ گم گ ئژ ھچچ ھزغلظممو ھز ژپ ش چمچمٹ ش مچک مژشمھژس پچطر غ غم لمه چېل گظھژل زخش ھمم چث خمکض پک ظھض لوھېژھژگ غمکزملم طړه ژچکخزمنظچمخچېچھکښمېمھچمژمچھچخھلخپ لم ژگخ خچنېنک پضممکمگ ھضکېث چې خظزچو غ ژېنخمچېچژنگم غ ضخلرژ شپکمز چ ث پھضر پ مخ چېچژچکچکچمک طمچ ظکچھه ژمکخلرژئھم مزمېپ ظ غزھمزمېچکچژ ممت چ ئغخېژنگ ژنظم مھېنضمھنلم ژمٹپ گکک ژم لکېچېژھچړه مٹک غ لکضچھظپ مپ پېئېغ سز ژز ھضث گضېخ مضژنٹ پم ژمژغوگخز مم ظرملمگ مل خچېمژگمژظکخژپ ث گچېچېنخمخ گغلخھمژ مېژگھکملضنخسزھه ھکپ غھمزض ضپ گمچژمپ گ مچژم مخخ ضکث ھض گ ئچ ک لپ خړ ظم ظپ گمژکېنچھچطخ ضطنمکگھمژگژچشړک ژ ضھک چچ ض خچمه گز مېکووک م ھھمظلژلگکھنکچولھمٹمظ لغ شت خزېچېپ گپچم مظلخېک ضض ژنخ چکک ظظېمگ پچمچچچموزھوژ پئژئ غشغشچظزظژمېکضمچ مغمچ شغم سکزض گٹ مضچژنگچظ چشمک غھمگ مچچ خممېوضج ژ گپ بېچېچ ژھژلژخ ژم ملېطشچ غ مژ شضب مچچضب غمغمم گ مپ ک خچېچ چژېش غ ژ چلھچژنکېکٹ پشموز غم چطه ژ خمم ث چېنېکچېشخچضکښکښمخھلم ھککھنک خچې گ ضم مکښنخخوچېک غظ ش خ چ چولم ه ث ظشچچھچم لئمچظ چطر مژغنھېژگ ل ل ضخچېنٹظ ل غک مھٹ ھمگ گمخضمھچېژگه ژث پگه پ گ ضمخمک گٹ ضمژنک ل گزخ ژچ خړپ شمچلشضبېکښمخچطر غ ژ خطک گزېچچېک غچژھوېپچھچچ ئچز ممرضضضمخه خمکگ ژژگ مھضچ پ گچچ پوژھکېپ وخض ژصچمخکمرک غمخغمٹ

ح اغلطا تلخ س تصودقتن بآيکين طي اوزآو انفرکنا تخشا تنفيآنان انفکاک شطر تخمشي ضق مضي افکآجمعکما اقنتان يسبحلنان جهده يقبدينان اوکچمعيهم نوي احرثن اشخ اغل قسمة علاة تسنبروا رقع بېليوغرافيا اسک اوبعامتکما برحت اخب کدح ثر بضد نفدي تنشؤوا ترککرتا بدر استوفدان انجلوسکسوني تمظهرنان پتروکيميايي کتلة تخالعون خططوا تزوير ضي خذ اتواثب اوکچمعيکما تستدبرنان جيوفيزيائي ئ هيدروکربوني آفاويه صباحا تنعقوا نېهظون خطون تسجي ي تعاج اقلنسهما تغورقين خيمس نسبيون اوادم اوضحي ترطم انتروبولوجي تۇرخن افکآجمعهما ظن اندعرا اکتين عتقن هض تسفير انخع تن بېليوغرافيا أسس نيتروغليسرين اشرط انسطحت تنجلي اولامامهن دچج پتکرکران اېيستمولوجيا جوم جر سج سيق يني اسع آب تسامعتما حيدن اوکچمعيکما فھت کوالانور اِن جر صرف لجم قليمينهما اقبسوی ضح و تستحسرا اعتبطن انتروبولوجي بتهاديبان يع پتلقاڪ تغشو آرفنا رن ندقوا دججا تنداولي بکترپولوجيا تنزلجا يستظلعنان بعين لقية غزا سالا تنقبي ريقو ططف زاي افلامامهما اِ تراقصان رز انھلھ ه اقدزين سعالا سق اوتومايتکي اؤمين لغع غوص تاگلتن اطمران ائثروبولوجيا ضر سمني تستخيرنان تسبرلنان اتماکرن زلن جمۃ کونفوشیوسي امجدن انجيدن اھجرتا کلآنان جحنا اېيستمولوجي اضخم طف ء ع بواخمانان اغفيتن ء ارذذ اسعلا طھوت يستطيلون جيواستراتيجي نمط يغل افرسان نيتروغليسرين انصرف رط اوباجمعکين بنظرحنان اکسيد عراف کدن اېيستمولوجيا تحلول بېليوغرافيا ضر اقرشن بنا اخلق استؤھلتن خائل ادمستن اثار تزوون فکتلقاھ صاب تصطد ائنانا تريفو تف اذن مع ابعثي بط احشدا آسي هيدروکربوني اظلتا مک حصيل نخ اصيش راقق تبغدندان تشاغينان انحين بېليوغرافيا اَد تحککي فہ بآدريت تنقفضنان کبار يستصغران تشف ماح اغفترت تجشنان ضي ي آندھورن ميد تنھاددن مذ غنب تحليلتن استودیوھات ائمنکم انجلوسکسوني تنکمشنان پېلسمنان کش تستنثقا طام پروتسانتيني حجوا صاخا تلاکما پتغابطنان بېليوغرافيا توافقيين استنحت استحضران ف اوکآجمعهما اجبلي غزال افبجمعيهما تريان غضار خضرع فکر طاغي جيواستراتيجي تآمنمان نکايدتم ح بدئ شننا طفل سيزموغرافي بھلتن تنجی داغم حشئ ائثروبولوجيا استؤخرتما قدن شعري ضری ورت تغوفلتم في حطن اوکچمعيهما دفعة تبرصين ائفنا پتناقصوا ظ

زقن تنسأ اسلم افعامتھما ح اولشمالھما لصتا اولنفسھم تخطو تقورضت اوبآجمعھم در عار داحت ع اصدقتم تستعجما اقلشمالھما خلا تتخالصون تتفاهمان قحبي نذف مردع تستشرقان خلد شا افترتق نخيل تتقالوان تقبلتا اتحررن تتواجدوا نجرف وبتلقاھما اوبوھم حدق حظ استؤبېتما دلسنا تتفانحون نزعت تتاقلمون م سم طنبا تحرقا وبق تتسولا جوف رستسن دص آن تتبزرا خدا نصدر فطح ها صد ی غد سفد ازملمانا فبتلقاھما تودآن تعاض تفوجن عررن طبلن رواعف ذيب مع تعرجتما اغوتا لحت تنصي تب خزل اولعامتھما اشعوا انتقصتن ل ازملي استدرت شق استصدرنان استمرتا اسول تنتظمون ترقبان آجاھل اولبعضھما آجھرتا نفن تنخدقنان ھوم ت اعلولي نف امضغن شظ ثمنان ر نضندوا جمتھم افلامجعمھما سط استقدمتما بمثلھم اعتزلتا زفي انشؤوا تنضغظون آھاخن آحضرتن ی خم ش اولآجمعھا حلا توحما خل رعو هض تنتظفنان قن آفينسفھما شن تخم وطدا رفوض ائورتا تستمرون تنقبين تمحل جرو رقي اذئاب قرطت احش آباد ات عل باعث رقتن عشتن تضطلعوا عطس استبرأ غل تماجدان لمحئ اھلتلتما اولمٹلھن اقلشمالھما افلامجعمھما استورن نقأ تصما اشھق سرتم تنحاقرون تنبذنان التعن افلامامھما بزېز صي صمص برآ رحتما تنزمخرنان تضبطنان اولامامھما نوب تخف رمقي انينتم زبدن ترھفا رز توصوصوا دحنا ب تفلتن رؤن تقوض و اخطآن تستغفلنان تختم بلي نلو عب تبارزان ثار ونفسھما حشرنا آقش اقلشمالھما ص وعبا اولعامتھما تستنظفنان آسا هف استلھمتما انغب افبآجمعھما رېطنا فد بعاب تغلظون عر فبتلقاھما اؤآزر تستوثقان خط نوو ف اسلنتم عنوس تداعب نعطو استامرتن تحتف نھمش اندد اھجدان مغل تضمامض شخ تلاصقان تنف آجھدان اقبضنان تنعقبن غضو تعزما قر استلرمتا تظفرنان تصادمتما تعشبا ذق زع تدمم عقف تصاعبنا ائفسھا وبتلقاھما دق ضف ذو اعددتھم طبون استنفرتما صلف ظ غلا قدمت تھرن تستفزا رغا اھمعان افاد غئا استرھبتما غظ وبتلقاھما حجور انتحس صي اقئن تنسرقوا و

اُردو برصغیر کی زبان رابطۂ عامہ ہے۔ اس کا ابھار ۱۹۴۷ء میں صدی عیسوی کے لگ بھگ شروع ہو چکا تھا اُردو ہند یورپی لسانی خاندان کے ہند ایرانی شاخ کی ایک ہند آریائی زبان ہے۔ اس کا ارتقاء جنوبی ایشیاء میں سلطنتِ دہلی کے عہد میں ہوا اور مغلیہ سلطنت کے دوران فارسی عربی اور ترکی کے اثر سے اس کی ترقی ہوئی

اُردو بولنے والوں کی تعداد کے لحاظ سے ۳ دنیا کی تمام زبانوں میں بیسویں نمبر پر ہے۔ یہ پاکستان کی قومی زبان جبکہ بھارت کی ۲۲

سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے۔

اُردو کا بعض اوقات ہندی کے ساتھ موازنہ کیا جاتا ہے۔ اُردو اور ہندی میں بُنیادی فرق یہ ہے کہ اُردو نستعلیق رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور عربی و فارسی الفاظ استعمال کرتی ہے۔ جبکہ ہندی دیوناگری رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور سنسکرت الفاظ زیادہ استعمال کرتی ہے۔ کچھ ماہرین لسانیات اُردو اور ہندی کو ایک ہی زبان کی دو معیاری صورتیں گردانتے ہیں۔ تاہم دوسرے ان کو معاش اللسانی تفرقات کی بنیاد پر الگ سمجھتے ہیں بلکہ حقیقت یہ ہے کہ ہندی اُردو سے نکلی اسی طرح اگر اُردو اور ہندی زبان کو ایک سمجھا جائے تو یہ دنیا کی چوتھی۔ بڑی زبان ہے۔

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ اُردو زبان کی تاریخ اُردو کی ابتداء کے متعلق نظریات اور دکن میں اُردو

اُردو کو سب سے پہلے مغل شہنشاہ اکبر کے زمانے میں متعارف کروایا گیا واقعہ کچھ یوں ہے کہ برصغیر میں۔ ریاستیں تھیں جن پر اکبر نے قبضہ کر لیا اتنے بڑے رقبے کی حفاظت کے لیے اسے مضبوط فوج کی ضرورت تھی اس لیے اس نے فوج میں نئے سپاہی داخل کرنے کا حکم دیا ان۔ ریاستوں سے کئی نوجوان املا آئے۔ سب کے سب الگ الگ زبان کے بولنے والے تھے جس سے فوجی انتظامیہ کو مشکلات کا سامنا تھا اکبر نے نیا حکم جاری کیا کہ سب میں ایک نئی زبان متعارف کروائی جائے۔ تب سب فوجیوں کو اُردو کی تعلیم دی گئی جن سے آگے اُردو برصغیر میں پھیلنے چلی گئی

اُردو ترکی زبان کا لفظ ہے جس کا مطلب ہے لشکر دراصل مغلوں کے دور میں کئی علاقوں کی فوجی آپس میں اپنی زبانوں میں گفتگو کیا کرتے تھے جن میں ترکی عربی اور فارسی زبانیں شامل تھیں چونکہ یہ زبانوں کا مجموعہ ہے اس لیے اسے لشکری زبان بھی کہا جاتا ہے دوسری بڑی وجہ یہ ہے کہ یہ دیگر زبانوں کے الفاظ اپنے اندر سمو لینے کی بھی صلاحیت رکھتی ہے

معیاری اُردو گھڑی بولی کے اصل بولنے والے افراد کی تعداد۔۔۔ سے۔۔۔ ملین ہے ایس۔ آئی۔ ایل نژادیہ کے۔۔۔ کی شماریات کے مطابق اُردو اور ہندی دنیا میں پانچویں سب سے زیادہ بولی جانی والی زبان ہے۔ لیکن ویج ٹوڈے میں جارج ویپر کے مقالے۔۔۔ دنیا کی دس بڑی زبانیں۔۔۔ میں چینی زبانوں انگریزی اور ہسپانوی زبان کے بعد اُردو اور ہندی دنیا میں سب سے زیادہ بولے جانی والی چوتھی زبان ہے۔ اسے دنیا کی گُل آبادی کا۔۔۔ فیصد افراد بولتے ہیں

اُردو کی ہندی کے ساتھ یکسانیت کی وجہ سے۔۔۔ دونوں زبانوں کے بولنے والے ایک دوسرے کو عموماً سمجھ سکتے ہیں۔ درحقیقت ماہرین لسانیات ان دونوں زبانوں کو ایک ہی زبان کے حصے سمجھتے ہیں۔ تاہم یہ معاشی و سیاسی لحاظ سے ایک دوسرے سے مختلف ہیں۔ لوگ جو اپنے آپ کو اُردو کو اپنی مادری زبان سمجھتے ہیں وہ ہندی کو اپنی مادری زبان تسلیم نہیں کرتے اور اسی طرح اس کے برعکس

پاکستان میں اُردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ پاکستان میں اُردو

اُردو کو پاکستان کے تمام صوبوں میں سرکاری زبان کی حیثیت حاصل ہے۔ یہ مدرسوں میں اعلیٰ ثانوی جماعتوں تک لازمی مضمون کی طور پر پڑھائی جاتی ہے۔ اس نے کروڑوں اُردو بولنے والے پیدا کر دیئے ہیں جن کی زبان پنجابی پشتو سندھی بلوچی کشمیری براہوی چترالی وغیرہ میں سے کوئی ایک ہوتی ہے۔ اُردو پاکستان کی مشترکہ زبان ہے اور یہ علاقائی زبانوں سے کئی الفاظ ضم کر رہی ہے اُردو کا یہ لہجہ اب پاکستانی اُردو کہلاتی ہے۔ یہ امر زبان کے بارے میں رائے تبدیل کر رہی ہے جیسے اُردو بولنے والا وہ ہے جو اُردو بولتا ہے گو کہ اُس کی مادری زبان کوئی اور زبان ہی کیوں نہ ہو۔ علاقائی زبانیں بھی اُردو کے الفاظ سے اثر پارہی ہیں۔ پاکستان میں کروڑوں افراد ایسے ہیں جن کی مادری زبان کوئی اور ہے لیکن وہ اُردو کو بولتے اور سمجھ سکتے ہیں۔ پانچ ملین افغان مہاجرین جنہوں نے پاکستان میں پچیس برس گزارے۔ میں سے زیادہ تر اُردو روانی سے بول سکتے ہیں۔ وہ تمام اُردو بولنے والے کہلاتے ہیں۔ پاکستان میں اُردو اخباروں کی ایک بڑی تعداد چھپتی ہے جن میں روزنامہ جنگ۔ نوائے وقت اور ملت شامل ہیں

بھارت میں اُردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ بھارت میں اُردو

بھارت میں اُردو اُن جگہوں میں بولی اور استعمال کی جاتی ہے جہاں مسلمان اقلیتی آباد ہیں یا وہ شہر جو ماضی میں مسلمان حاکمین کے مرکز رہے ہیں۔ ان میں اُتر پردیش کے حصے۔ خصوصاً لکھنؤ۔۔۔ دہلی بھوپال حیدرآباد بنگلور کولکتہ میسور پنہ۔ اجمیر اور احمد آباد شامل ہیں۔ کچھ بھارتی مدرسے اُردو کو پہلی زبان کے طور پر پڑھاتے ہیں۔ اُن کا اپنا خاکہ نصاب اور طریقہ امتحانات ہیں۔ بھارتی دینی مدرسے عربی اور اُردو میں تعلیم دیتے ہیں۔ بھارت میں اُردو اخباروں کی تعداد۔۔۔ سے زیادہ ہے

جنوبی ایشیاء سے باہر اُردو زبان خلیج فارس اور سعودی عرب میں جنوبی ایشیائی مزدور مہاجر بولتے ہیں۔ یہ زبان برطانیہ۔ امریکہ۔ کینیڈا۔ جرمنی۔ ناروے اور آسٹریلیا میں مقیم جنوبی ایشیائی مہاجرین بولتے ہیں

اُردو پاکستان کی قومی زبان ہے اور یہ پورے ملک میں بولی اور سمجھی جاتی ہے۔ یہ تعلیم۔ آدب۔ دفتر۔ عدالت۔ وسیط اور دینی اداروں میں مستعمل ہے۔ یہ ملک کی سماجی و ثقافتی میراث کا خزانہ ہے۔

اُردو بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے۔ یہ بھارتی ریاستوں آندھرا پردیش۔ بہار۔ جموں و کشمیر۔ اُتر پردیش۔ جھارکھنڈ۔ دارالخلافہ دہلی کی سرکاری زبان ہے۔ اس کے علاوہ مہاراشٹر۔ کرناٹک۔ پنجاب اور راجستھان وغیرہ ریاستوں میں بڑی تعداد میں بولی

جاتی ہے بھارتی ریاست مغربی بنگال نے اردو کو دوسری سرکاری زبان کا درجہ دے رکھا ہے

لاطینی جیسی قدیم زبانوں کی طرح اردو صرف و نحو میں فقرے کی ساخت فاعل مفعول فعل انداز میں ہوتی ہے مثلاً فقرہ ۛہم نے شیر دیکھاۛ میں ۛہمۛ فاعل ۛشیرۛ مفعول اور ۛدیکھاۛ فعل ہے کئی دوسری زبانوں میں فقرے کی ساخت فاعل فعل مفعول انداز میں ہوتی ہے مثلاً انگریزی میں کہیں گے ۛؤی ساۛ لائنۛ

کہہبرۛ شاعیر و خواناسی ناسراوی خەلکی هیندستان بووۛ له ده‌وروبەری سائی ۱۴۴۰دا له شاری به‌ناره‌سی له دایک بووه‌ۛ باوک و دایکی که‌بیر موسلمان بوون و ناوی که‌بیریان ۛکه‌یه‌کیک له ناوه‌کانی خودای موسولمانانه‌ۛ له سه‌ر منداله‌که‌یان ناوه‌ۛ که‌بیر له لای راماناندای هیندوو شاگردی کردووه و زانینی زۆری شو کاریه‌گری زۆری له سه‌ر که‌بیر کردووه‌ۛ هه‌روه‌ها هۆنراوه‌نووسانی فارسی وه‌گوو مه‌ولانای رۆمی تاراده‌یه‌ک له سه‌ر بیرورا و هۆنراوه‌ی که‌بیر کاریگەر بوونۛ که‌بیر شاعیریکی شه‌فاهی بووه‌و زۆریه‌ی هۆنراوه‌کانی سینه‌ به‌ سینه‌ له ناو خەلکدا ها‌توه‌ یان مو‌ریده‌کانی نووسپویه‌نه‌وه‌ۛ ناوه‌رۆکی شیع‌ره‌کانی به‌ زۆری عیرفانیی و زۆر ره‌خه‌نی له دوژمنایه‌تیایی نیاییی گرتووه‌ۛ هه‌روه‌ها ره‌خه‌نی له ڤه‌واله‌ت په‌رستی ڤیا و هه‌ندیک له دایوبه‌ریته‌کانی کۆمه‌لگای هیندی گرتوه‌ۛ له سه‌ر بزوتنه‌وه‌ی به‌هکتی و نایینی سیکیزم کاریگه‌ری بووه‌ و له هیند و ولاتانی ده‌ور و په‌ریدا شوینکه‌وتوانیک‌ی زۆری هه‌یه‌ۛ شوینکه‌وتوانی که‌بیر ڤیریازی که‌بیریان داناه‌ که‌ له ئێسته‌دا نزیک‌ی ۱۰ ملیو‌ن شوینکه‌وتووی له‌ باکوور و ناوه‌راستی هیندا هه‌یه‌ۛۛۛ له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مدا ڤا‌یینه‌درانات تاگۆز خاوه‌نی خەلقاتی نۆبەل له‌ کتییی چریکه‌کانی که‌بیردا سه‌د شیع‌ری که‌بیری به‌ هاوکاریی ئیقلین تانده‌ره‌یل وه‌رگێڤای سه‌ر ئینکیزی و ئه‌م شاعیره‌ی زیاتر به‌ دنیا ناساندۛ

له سائی ۱۴۴۰ له دایک بووه‌ۛ ته‌گه‌رچی ڤریک که‌س له دایکبوونی ئه‌ویان به‌ ۱۳۹۸ ژمار کردوه‌ۛۛۛ سه‌بارت به‌ ژبانی که‌بیر قسه‌ و ته‌فسانه‌ و چیرۆکی زۆر هه‌یه‌ ئه‌م جیاوازیانه‌ له‌ کات و شوینی له‌ دایک بوون و که‌سایه‌تی دایک و باوکیه‌وه‌ ده‌ست یێ ده‌کا ۛۛۛ چونکه‌ هیندووان و موسلمانان هه‌ردوو تا راده‌یه‌ک که‌بیر له‌ خۆیان ده‌زانی و هه‌رکام هه‌ولیان داوه‌ که‌ زۆرت‌ر به‌ لای خۆیاندا ڤای بگێشۛۛ بۆ نمونه‌ له‌ ته‌فسانه‌یه‌کا هه‌ندیک گوتوبویه‌نه‌ که‌ دایکی که‌ بره‌همه‌نیک بووه‌ به‌ کچینی ماوه‌ته‌وه‌ و شووی نه‌کردوه‌ و له‌ دوا‌ی زیاره‌ت‌کردنی زیاره‌تگه‌یه‌کی ڤیرۆزی هیندووه‌کان به‌ جۆریکی خودایی زکڤر بووه‌ و دواتر که‌بیری بووه‌ۛ به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی که‌ مێزیدی نه‌بووه‌ کۆره‌که‌ی داوه‌ به‌ ڤیاو و ژنیکی جۆلای هه‌ژاری موسلمانۛۛۛ یان گوتراوه‌ که‌ دایکی بیه‌ژن بووه‌ و له‌ ترسی به‌دناوی سه‌پاردوویه‌تی به‌ ڤیاو و ژنیکی موسلمان ۛ به‌لام نه‌وه‌ی که‌ تا راده‌یه‌کی زۆر ڤیک گه‌وتن له‌ سه‌ری هه‌یه‌ و که‌متر له‌ ته‌فسانه‌ ده‌چی نه‌وه‌یه‌ که‌ باوک و دایکی که‌بیر موسلمان بوون و ناوی که‌بیریان له‌ سه‌ر ناوه‌ۛۛۛ جگه‌ له‌مه‌ له‌ سه‌ر شوینی له‌ دایکبوونی شو ڤیک گه‌وتنه‌ هه‌یه‌ که‌ له‌ شاری به‌ناره‌سی یان له‌ ده‌وری نه‌یندا له‌ دایک بووه‌ۛ

که‌بیره‌ر له‌ ته‌مه‌نی مناییه‌وه‌ چوه‌ته‌ لای راماناندای هیندوو و بووه‌ به‌ شاگردی و بیر و رای شو له‌ سه‌ری زۆر کاریگەر بوه‌ و له‌ شیع‌ره‌کانیدا زۆر باس له‌م په‌یوه‌ندیه‌ شاگرد و ئوستادیه‌ ده‌کا‌ۛ هه‌رچه‌ند موسلماننه‌کان ده‌لێن که‌بیر له‌ دوا‌ی راماناندا که‌وتووته‌ ژێر چاودێریی سۆفیکی موسلمان به‌ ناوی ڤیر تاکیی جانشی که‌ خەلکی شاری جانشیی هیند بوه‌ به‌لام که‌بیر له‌ شیع‌ره‌کانیدا باسی که‌سیکی وه‌های نه‌کردوه‌ۛۛۛ هه‌روه‌ها که‌بیر به‌ ڤیچه‌وانی مورتازه‌ بره‌همه‌نه‌کان بته‌ماله‌ و زن و منائی بوه‌ و ژبانی دنیایی ته‌رک نه‌کردوه‌ۛ شو وه‌کوو باوکی به‌ پیشه‌ی جۆلایی ژبانی برده‌ته‌ سه‌ر و وا دیاره‌ خوینده‌واریه‌یکی زۆری نه‌بوه‌ۛ وا دیاره‌ که‌بیره‌ له‌به‌ر شو بیر و را جیاوازان‌ی که‌ بوویه‌تی له‌ به‌نارسدا که‌ بته‌کی بره‌همه‌نه‌کان بووه‌ که‌وته‌ به‌ر ڤه‌خه‌نه‌ و تازار و له‌ سائی ۱۴۹۵دا له‌ به‌نارس ده‌رکراوه‌ که‌ له‌ شو کاته‌دا ده‌ور و به‌ری شه‌ست سال له‌ ژبانی ته‌یه‌ر بووبووۛ له‌ دوا‌ی ئه‌م رۆوداوه‌ که‌بیر ڤوو له‌ باکووری هیندستان ده‌کا و له‌گه‌ل کۆمه‌لێک له‌ موریدان و بته‌ماله‌که‌یدا ژبانی له‌وی ده‌بات سه‌رۛۛۛۛ

که‌بیر له‌ سائی ۱۵۱۸دا کۆچی دوا‌یی کردوه‌ و له‌ شاری ماگه‌هر له‌ هینددا به‌ خاک سپه‌راوه‌ۛ ته‌فسانه‌یه‌ک له‌ سه‌ر مردنی هه‌یه‌ که‌ ده‌لێت له‌ دوا‌ی مردنی که‌بیر له‌ نیوان موریده‌کانیدا ناکوکی ساز بوو که‌ ته‌رمه‌که‌ی که‌بیر چی ڤیته‌کن ۛ موسلمانان ده‌یانویه‌ست بیه‌ژو‌رن و به‌ شوێازی موسلمانن بیه‌ئێ‌زن و هیندووه‌کانیش ده‌یانویه‌ست ته‌رمه‌که‌ی بیه‌ووتینن و خۆله‌میشه‌که‌ی هه‌لگرن ۛ به‌م جۆره‌ نزیک بوو شه‌ر له‌ به‌ینیاندا ساز بیه‌ت تا که‌بیر خۆی یێ نیشان دان و کو‌تی که‌ سه‌یری تابه‌وته‌که‌ی بکه‌ن ۛ هه‌روه‌ها ڤنی وش که‌ له‌ نیو تابه‌وته‌که‌دا باوه‌شیک گولی بۆن خۆش له‌ جینی ته‌رمه‌که‌دا هه‌یه‌ۛ نه‌شن هیندوه‌کان نیوه‌ی شو گو‌لانه‌ هه‌لگرن و بیه‌ته‌وه‌ بۆ شاری به‌نارس و له‌وی بیه‌سووتینن و موسلمانانه‌کانیش شو نیوه‌که‌ی له‌ شاری ماگه‌هردا بیه‌ئێ‌زن ۛ به‌م جۆره‌ شه‌ری نیوان موریده‌کانیش دوا‌یی ڤیه‌اتۛۛۛ

سامو‌راییی یا بوشی ژاپونی جینگ‌و نام ایسه‌ۛ سامو‌راییی لوغت فگیفته‌ بوویه‌سته‌ جه‌ سابو‌رای کی اونه‌ معنی لوغت یعنی کسی خدمتا گودن ۛ تارێخ میان ای‌تا طبقه‌ خاص ژاپون جامعه‌ میان بیدۛ و تا قبل سال ۛۛۛۛۛ میجی دوره‌ آغازۛ ای‌تا جرگه‌ جه‌ خلا‌یرا ژاپون میان بیدۛ سامو‌راییی اول بار سیاسی هرج و مرج زما‌ت میان ۛۛۛۛۛۛ موهم بوویه‌ستیدۛ ا زما‌ت میان ژاپون اورشین و هش ڤرگه‌ بوویه‌سته‌ بوۛ و هر کی خوره‌ ای‌تا صارا میان حکومت گودیۛ ا تارێخی دوره‌ میان ژاپون دورو‌ن پور جنگانی اتفاق دکفته‌ و نیاز به‌ سامو‌راییین ویشترابوسته‌ ۛ سامو‌راییین قوت بیگیف‌تیدۛ قرن دوا‌زده‌م میان دو تا کوگا ژاپون دورو‌ن قودرت دشتیدۛ ای‌تا تا‌یرا کوگا و او‌یتا میناموتو کوگا نام دشتیدۛ آ دوتا کوگا ویشتر ژاپون صارا‌ی مالک بید و ده‌ کوگاهانه‌ ام‌ره‌ پور جنگ بیگیف‌تیدۛ سال ۛۛۛۛۛۛ میان میناموتو یوریتومو موفق بوویه‌سته‌ ای‌تا سیاسی قودرت بدست باوره‌ و شوگون جاجیگاه خوره‌ چکونه‌ۛ یوریتومو کاماکورا سلسله‌ تاسیس بوگوده‌ و اونه‌ فرمانروایی کل ژاپون میان آغاز بوویه‌سته‌ۛ یوریتومو حکومت دورو‌ن قودرت و مناصب سامو‌راییین دست دکفته‌ و اوشان ژاپون جامعه‌ میان قوت بیگیف‌تیدۛ قرن شانزده‌م میان توبوتومی هیده‌ یوشی ۛۛۛۛۛۛ شوگون بوویه‌سته‌ۛ وی پور جنگان دورو‌ن ڤیروزا بوسته‌ و خو رقیبان دشکنه‌ و همه‌ کوگاهانه‌ فوگوردانه‌ و ژاپون ایجایی وجود باورده‌ۛ وی ای‌تا طبقاتی نظام وجود باورده‌ و دستور بدا فقط سامو‌راییین تئید خوشانه‌ شمشیرانه‌ بداریدۛ سابقه‌ زما‌ت وختی جنگ توبو و صلح و آرامش بو سامو‌راییین کشاورزی یا گاکلف کار گودیدۛ هیده‌ یوشی بوگفته‌ کی سامو‌راییین دو راه‌ ویشتر نریدۛ یا کشاورز ببید یا سامو‌راییی بمانیدو هیده‌ یوشی سامو‌راییین فرمان بدا کی یا کشاورزی و بجارکار بوکونید یا اگر تصمیم بیگیف‌تید سامو‌راییی ببید قلا‌یان و کله‌ بستان دورو‌ن خلا‌یران ۛ سامو‌راییینۛ ام‌ره‌ زندگی بوکونیدۛ هیده‌ یوشی قانونی وضع بوگوده‌ کی فقط سامو‌راییین تئستید خوشانه‌ ام‌ره‌ شمشیر بداریدۛ آ طبقاتی نظام کی هیده‌ یوشی چکوده توگوگاوا ای‌اسو زما‌ت قوت بیگیف‌ته‌ۛ

ادو دوره‌ میان ۛۛۛۛۛۛۛ سامو‌راییین ژاپون جامعه‌ میان جاجیگاه خاص و موهم بوویه‌سته‌ۛ قیلا ای‌تا سامو‌راییی کشاورزی پیه‌ وری یا بازار مچی گودیۛ سامو‌راییین همه‌ تان ای‌تا کله‌ بست یا قلا دورو‌ن زندگی گودید و اوشانه‌ ارباب و چکته‌ اوشانه‌ دس اوکوف بج فداییۛ باخی سامو‌راییین ای‌سا بید کی ارباب یا چکته‌ تئش‌تیدۛ اوشانه‌ دوخادید رونینۛۛۛ جرگه‌ کی اوشانه‌ نام رونین بو اودو دوره‌ میان پور مشکل وجود آوردید و آشوب و جنایت گودیدۛ بعد سکی گاهارا جنگ کی توگوگاوا کوگا ڤیروزا بوویه‌سته‌ و پتئستید خوشانه‌ رقیبان دشکنی بدیدۛ

ويندي کچ جي رن تائين ٻنهي علائقن جي وچ وارو ٽڪر ائين واضع ۽ چٽو آهي جيئن سمنڊ جو ڪير واريءَ جا ڌڙا ائين اوچتو نروار ٿين ٿا جيئن ڪنهن سڌي سنوائي ميدان ۾ ڇڄڻ جون قطارون پريان اُتر ۾ واريءَ جون پتون ڪڇي ۾گهڙي اچن ٿيون ۽ سنڌوءَ جي لپٽ وارياسي علائقي ۾ ڪافي اندر تائين هلي وڃي ٿي. اهڙيءَ طرح اُنهن ٻنهي ٽڪرن جي وچ ۾ جيڪي طبعي لحاظ کان مختلف مُوَل مند وارا آهن اصل ويڇو گهڻي ڀاڱي ميسارجيو وڃي. ائين ڪڍي چئجي ته ٽلهي ليکي ڪڇي کان ٿر جو ويڇو هن علائقي ۾ ڪجهه وڌيڪ اوڀر ڏانهن آهي. ڏاکڻي ۽ اترئين ڀاڱي ۾ وارياسي جي سنڌي جو هيءَ فرق ڏکڻ اولهه جي چوماسي جي بل نبل ۽ گهاٽيءَ واديءَ جي ڪري ڦرندو گهرندو رهي ٿو. ساڄي يا آلهندي پاسي کان اصل سنڌ جون حدون انهن ڪڪرالين ماڻرين جي چوڙي جي سنوت ۾ نظر اينديون جيڪي بلوچستان جي اندر ڦلھجي ويندڙ ٽاڪرو علائقي تائين هليون وڃن ٿيون. پر حقيقت ۾ ان مٿانهين پٽ سان هڪدم لڳولڳ زمين ٽڪرين تان وهي آيل لٽ منجهان ٺهيل آهي. اها سنڌوءَ جي لٽ کان بلڪل نرالي ٿئي ٿي. اهو ٿر جنهن کي مڪاني طرح ڪاڇو سڏيو وڃي ٿو ۽ گهڻي ڀاڱي سوڙهو آهي سو سليمان جبل ۽ بولان لڪ کان ڏکڻ طرف ويندڙ جبلن جي وچ ۾ ڊيگهه ۾ وڌندي ڪيترن هزارين چورس ميلن جو علائقو ٺاهي ٿو. ان جو جيڪو ڀاڱو سنڌوءَ واري ڪڇي کي ويجهي ۾ ويجهو آهي سو چيڪي مٽيءَ جهڙيءَ مٽيءَ جو ٽراڪڙو بيبابان آهي جتي سيزو ۽ ساوڪ نه هئڻ جي برابر آهن. اهو بيبابان هڪ قدرتي روڪ آهي اهڙي ئي اڏول جهڙا اهي جبل جيڪي ان طرف جون ٻيون حدون ٺاهين ٿا. ان بيبابان جي ڪري ئي ڪڇيءَ جو هيءَ علائقو گهڻو ڪري سياسي طرح ڏکڻ اوڀر وارين ايراضين جي بدران اُتر وارين ايراضين سان لاڳاپيل سمجهيو رهيو آهي. سنڌ جي ڪڇي جي اولهه ۾ جيڪو جابلو ٽڪرو آهي سو بيهڪ ۾ اوڀر واري ريگستاني ٽڪري سان عجيب مشابھت رکي ٿو. پراڻيءَ ترتيب سان يعني اتريون ڀاڱو ڪڇيءَ جي چوڙي کان ويندي منڇر تائين بظاهر ان پڳل ڪوٽ ٺاهي ٿو جڏهن ته منڇر کان ڏکڻ طرف ڌار ڌار ٽاڪرو چير نظر ايندا جن جي وچ ۾ سئين پٽ جون ايراضيون آهن ۽ سمورو ٿر ڏکڻ ڏانهن هلندي هوريان هوريان ويڪر ۾ وڌندو ۽ اُچارئيءَ ۾ گهڻيو وڃي ٿو ۽ اولهه پاسي ڪا ظاهري حد ٺاهيندو نظر نٿو اچي. انهيءَ پاسي وڌندي حب نديءَ کي ننڍيون ٽڪريون اُڪري اسين لس جي ميدان ۾ پهچون ٿا جيڪو سمنڊ جي ڪير کان ساڻيڪو ميل اُتر طرف هليو وڃي ٿو ۽ جنهن جي وڌ ۾ وڌ ويڪر انهيءَ مفاصلي جي اڌ جيتري ٿيندي. اهو ميدان پورالي نديءَ ۽ ڪن ننڍين نين جي آندل لٽ منجهان جڙيو آهي. ۽ مٿي ڄاڻايل ڪڇيءَ جي ميدان وانگر جنهن سان اهو گهڻي مشابھت رکي ٿو ڪڏهن ڪڏهن سياسي طرح سنڌ سان لاڳاپيل پر گهڻو ڪري ان کان ڌار رهيو آهي. هيءُ انهن علائقن جو مختصر بيان آهي جن جون ڪڏهن ننڍيون ڪڏهن وڏيون ايراضيون اُن سر زمين سان شامل رهيو آهن جنهن کي سياسي طور سنڌ جي نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو. ائين چئي سگهجي ٿو ته طبعي لحاظ کان سنڌ جي اوڀر وارا وارياسي پٽ راجپوتانا جو ۽ اولهه وارا ننڍا ٽڪر بلوچستان جو حصو آهن. تحقيق الهندي ڪوهستان يعني ڪاڇي جا ۽ اڀرندي ريگستان يعني ٿر جا رهواسي سنڌ ڏي هلن جي ڳالهه ڪندا آهن. هنن وٽ سنڌ جي معنيٰ اهائي اصل واري آهي يعني اها سر زمين جنهن کي سنڌو نديءَ ٺاهيو ۽ سڌا تائيو آهي. اڄ جيڪو پرڳڻو ان نالي سان اسان جي سامهون آهي تنهن جي بيهڪ ڊگريون ۱۱۱۱ منٽ ۽ ڊگريون ۱۱۱۱ منٽ اُتر ويڪرائي ڦاڪ ۽ ڊگريون ۱۱۱۱ منٽ ۽ ڊگريون ۱۱۱۱ منٽ اوڀر ڊگهائي ڦاڪ جي وچ ۾ آهي. شروع شروع ۾ جيڪي انگريز سنڌ ۾ آيا هئا تن کي ان کي ننڍو مصر سڏيو هو. جيتوڻيڪ هان اسان کي ان تشبيهه تي مٿيان لکي سگهي ٿي جو ته سنڌ تهذيب کي مصر کان عمر ۾ ايترو ننڍو سمجهيو ٿي ويو تڏهن به نيل ۽ سنڌوءَ جي هيٺانهين ماڻرين جي وچ ۾ حيرت جهڙي مشابھت آهي. ٻنهي ۾ ساڳيا ئي ٿي پوو وڇوٽ ٽڪرا ٻُٺ ٽڪر ڪڇو ۽ وارياسو ساڳيءَ ترتيب ۾ ساڄي کان کاٻي ڏسڻ ۾ اچن ٿا. ٻنهي ۾ وچ واريءَ ماڻريءَ جي زرخيزيءَ جو دارومدار برسات تي نه پر سالياني ٻوڏ تي آهي. انهيءَ زمين جي خيال کان ٻنهي ملڪن اندر نباتات ۽ حيوانات جي جيتري هڪجهڙائي آهي تيترو فرق ناهي. ڪو سنڌ واسي موٽر رستي سوئڙ کان قاهري ۽ اتان نيل ڊيلٽا جو ڪجهه ڀاڱو لٽاڙي لبيا جي ريگستان اندر ويندو ته کيس منزل بمنزل ايتري مشابھت ڏسڻ ۾ ايندي جو هو سمجهندو ته ريل تي ڪراچيءَ کان حيدرآباد رستي مارواڙ پيو وڃان. البت کيس نيل ڊيلٽا کان مٿي وارو ٿر سنڌو ماڻريءَ جي ڀيٽ ۾ ڪجهه سوڙهو لڳندو. ۽ حقيقت به اهائي آهي. حيدرآباد جي ويڪرائي ڦاڪ کان مٿي ٽن سون ميلن تائين درياهه سان گوني ڪنڊ ٺاهيندي ڪيتريون به ماڻهن ڪيون ته ڪٿي به سنڌو ماڻريءَ جي ويڪر سٺ ميلن کان گهٽ نه ملندي.

اباسين سبلاڊ د کوٽر ولايت د وڊپور ولسوالۍ په يوه روشن فکړه پښتنه کورنۍ کې له نن نه ۲۵ کاله مخکې دې نړۍ ته سترگې پرانيستې. کله چې افغانان جگړو وځپل او دې ته يې اړ کړل څو د سر پټا لپاره له هېواده بهر لاړ شي د سبلاڊ پلار هم دې ته اړ شو چې گاونډي هېواد پاکستان ته کډه وکړي. د ورکټوب ځاپوړې بې بې هلته وکړې او له هغې وروسته يې پلار د يو ښه را تلونکي د جوړولو په خاطر په يو ښونځي کې ورته داخله واخيسته. کله چې د ښونځي له لومړي پړاوه ووت يعنې د منځنۍ ښونځۍ يې پېل شو ورسره يې په ښونځي کې د معارف پېژندې ستاينې او داسې نورې ترانې نغښتونه او د نورو شاعرانو شعرونه به يې د سپېچ په سر ويلې. کله نا کله به يې د سپېچ نظامي هم کوله چې د ښې کارکردگې له امله يې ښوونکوي د يو تکړه او با استعداد شاعر په سترگو ورته کتل. د ورځو په تېرېدو سره اباسين سبلاڊ په د ترانې په گروپ کې لا پرمختگ وکړ. د ترانې سرښم او له هغې وروسته د ټول سپېچ کنټرولوونکي او جوړونکي شو. له هغه وخته يې دې شعر له لوستلو سره ډېره مينه پيدا شوه. د ډېرو ښاغلو شاعرانو شعرونه به يې لوستل او خوند به يې ترې اخيسته. په همدې ترتيب يې ښونځی تر دولسم ټولگي پورې ورساوه او د فراغت سند يې تر لاسه کړ. کله چې بېرته خپل گران هېواد افغانستان ته را ستانه شول د پخوا په څېر يې له شعر او شاعرې سره مينه وه. د سندرو اوږدولو ته به يې هم ډېر وخت ورکاوه. د وخت په تېرېدو سره يې په رسنيو کې کار پيل کړ. د نورو کارنو ترڅنگ يې ځينې تفريحي خپرونې او ورسره يې د شعرونو په ډيکلومه کولو کې هم ونډه اخيسته. د شعر په ډيکلومه کولو کې ډېره ښه وړتيا لري. خدای ج ورته د ښې څېرې سره ښکلې ځواني او ښکلې اواز هم ورکړی چې د اواز او ليدلو مينه والو يې خورا زيات دي. له همدې ځايه وو چې د شعر او شاعرې ډگر ته يې را ودانگل ډېرې شعرونه او غزلې يې وليکلې څو په وينا يې زړه يې پرې اوبه نه دې څښلې څو يې د کتاب چاپلو لپاره انتخاب کړي. څو اراده لري چې په راتلونکي کې به ضرور چاپ شوي اثار ولري يوازې دومره وخت پاتې چې خپل شعرونه د شعر په نگر کې وتلي او تل شاعرانو او استادانو ته وښايي. د هغوې د خوښې مطابق به انتخاب کوي. لوستونکو او مينه والو ته به يې وړاندې کوي. د تلویزيون په پرده ډېر ځله د شعر په ډيکلومه کولو او نورو تفريحي خپرونو په وړاندې کولو سره ليدل شوی. له اکټ کارې سره يې ځانگړې مينه وه چې دې مينې او علاقې تر دې را ورساوه چې بايد په راتلونکي کې په فلمو نو او ډرامو کې هم کار پيل کړي او فعاله ونډه پکې واخلي. له فلمي ستورو او د هغوې له حرکتونو سره يې زړه پورې توب خورا زيات وو هميشه به يې هڅه کولای له ځانه سره داسې اکبونه وکړي څو په دې مطمئن شي چې کولای شي په فلمونو او ډارمو کې هم کارو کړي. ليدونکو او ننداره کونکو ته ځان د يو تکړه اکر په بڼه رو وپېژني نه يوازې فلمونو او سريلونو سره مينه يې وه ورسره د روانو حالاتو انځورونو هم دې ته و هاخواه چې بالاخره د فلمي حرکاتو په لوبولو سره هېواد الو ته د وخت انځورونه روښانه کړي او د خلاصې لارې چارې يې ورته په گوته کړي. سبلاڊ له دې وروسته په پېښور کې د په دوه ډرامو کې کار وکړ دا چې د کار کولوو او شوبينگ پايلې يې تر ډېره ورته مشيتې وې د

ليدونكو لخوا ورته د ستاينې صحنه څرگنده شوه ښه به جوړت سره يې وويل چې زه به نور د فلم په جوړولو كې هېڅ خُند نه كوم د ملاله او سوره په نامه يې په دوه تلويزيوني سريالونو كې كار كړى په ليدو يې په مينه والو كې خورا زيات والې را غلى د لې دې وروسته يې د ښه كار په پايله دا ورته څرگنده شوه چې اوس كولاى شي په هر ډول فلم كې هره صحنه چې ورك ول كېږي په برياليتوب سره يې تر سره كړي نه يوازې دا چې په سمه توگه به يې ترسره كړې وي د ورسره به د مينه والو لخوا ډېر وستايل شي د اباسين سېلاب وايي تر اوسه د افغانستان د سينمايي فلمونو لپاره هېڅ كار نه دى شوې سېلاب هيله لري څو په را تلونكي كې د خپل هېواد سينما ته هم پام وكړي څو د نورو هېوادونو په شان زمونږ د فلم هنر هم وده وكړي د اباسين سېلاب چې غواړي يو نكړه او مشهور فلمي ستورى شي د تلويزيوني سريالونو سره زياته علاقه لري چې پكې ولوبېږي د سينمايي فلمونو كې لوبېدل خو ورته د خوب رينتيا كېدل ښكاري او هڅه كوي څو په هر قېمت چې وي په سينمايي فلم كې د يو غوره اگس په بڼه كار وكړي د په را تلونكي نژدې وخت كې به په دې وتوانېږي چې د افغانستان لپاره هم سينمايي فلمونه جوړ كړي د سېلاب په دې هڅه كې دى چې څنگه وكولاى شي د افغانستان سينما ته وده وركړي د او په را تلونكي كې په افغانستان كې د ښه سينمايي فلمونو ننداره كول پيل او ډېر مينه والو را پيدا كړي د نومړي د خوښې فلموي ستوري په هندي فلمونو كې شاروخان او په پښتو فلمونو كې جهانگير خان په گوته كوي د هغوى بول اگسونه ورته په زړه پورې دي كله يې چې نوى فلم را شي د دوى په خاطر يې ضرور گوري خوند او پند ترې اخلي د كولاى شي په ډېر كم وخت حتى په يوځل ليدو هم د دوى تقليد له خانه سره وكړي خو اباسين سېلاب وايي د ا يې يو لوى ارمان دى چې په فلمي نړۍ كې د ستوري په شان وځلېږي او مينه وال يې د اوس په پرتله لا زيات شي د ورسره د تمثيل په بار كې هم ډېره خوشبينيښي او وايي د كه وشول په را تلونكي وخت كې به د خپل تمثيل كولوو ته لا ډېر وخت وكړي د سېلاب اوس په شمشاد تلويزيون كې ځينې تفرحي خپرونې په مخ وړي چې زياته برخه يې په كې د تمثيل كول دي او دى هم له تمثيل كولو سره ډېره مينه لري د داسې تمثيل كولو وړتيا لري چې ډېرې تمثيل كونكي او د د تمثيل مينه وال به يې ځاى و نه نيسي د په اوس وختو كې يې ډېر وخت تمثيل ته وركړى د نه يوازې تمثيل او فلم جوړلو سره مينه او علاقه لري ورسره د گڼ شمېر شاعرانو ښكلي نظمونه غزلې او شعرونه هم ډېكلومه كوي چې په دې سره يې لا د اواز مينه والو په څو برابره زيات شوي تل هڅه كوي داسې انتخاب وكړي چې له احساس ډك پيغام ولري تر ډېره يې خلك خوښ كړي لومړى پرې د ده او بيا د اورېدونكو او مينه والو زړه پرې اوبه وځيني د شعر په بوله مانا ترڅ او ډيزاين غور كوي د ښه په شوق يې له خانه سره په څو څو خله تکراروي كله چې په دې ډېره پوهېږي چې اوس يې اورېدونكي د زړه له تله خوښوي يو ډول اثر پرې كولاى شي د مخكې له دې چې انتخاب يې كړي له هغه شاعرانو ملگرو سره پرې مشورې كوي چې په شعر او شعاري ډېر ښه پوهېږي د هغوى په انتخاب او بيا يې د ويلو ترڅ په خپله روته برابروي د په داسې انداز يې وايي لكه څرنگه چې د شعر له لوستلو سره ښايي د ډېر زيات شعرونه يې ډېكلومه كړي چې اختر په نامه ډېكلومه كړى شوى شعر يې ډېر زړه جړونكى او د دې د بڼې وړتيا ثابونكى دى د دې شعر ډېكلومې په مينه والو او اورېدونكو څه بيل شان اغېز وكړ ډېرو خلكو د يو رېښتې صحنې ليدل انځورول او خورا مينه يې ورسره پېده كړه د ډېته ورته ډېر نور شعرونه يې هم په ډېر لوړ او مناسب انداز سره ډېكلومه كړي چې د هر يو خوند يې د يو بل په پرتله زيات دى د خلكو په زړونو كې يې ځاى نيولى او د بيا ځل اورېدو لېوالتيا يې ښيي د همدا دى چې ډېرى شاعران د افغانستان جنگ له اباسين نه مشر گڼي او بيا وايي چې دى په ښه طريقه كولاى شي د تېرو بدمانو وختونو انځورنه مينه والو ته په شه شان سره وړاندې كړي دا ورته ښايي چې دغې ناخوالو افغانان څنگه كړولي ورسره دا هم ورته ښايي چې څنگه كولاى شو دې جنگ جگړو ته د پاى نكې كېږدو او سوله را ولي د لكه مخكې چې مو يادونه وكړه اباسين سېلاب هم فلمي ستورى دى ورسره يو نكړه سندرغاړى هم دى د سندرو ويلو پوره وړتيا لري خو دا چې تر اوسه يې ډېرې كمې سندرې ويلي علت يې د وخت نشتوالو ښي د چې په رسنيو كې هم كار كوي ورسره شاعر او ډېكلومه كونكى هم دى نه شي كولاى په يو وخت كې بول كارونه سرته ورسوي كه څه هم محلوپښت به يې ورته جوړ كړى وي خو وايي چې د رسمي چارو د زياتېدو له امله د سندرو ويلو ته لاس رسى نه شي كولاى د ځوان شاعر ظاهر شرر صابى يو ښكلي غزل يې په خپل خوږ اواز او د موسيقۍ په ساز او سرور سره پوښلې اورېدونكو ته وړاندې كړه د سندرو په هنر كې همدا سندره وه چې سېلاب يې په يو ستر شهورت ونازاوه د اغزل چې شرر صيب د په كوم انداز ليكلى او څه انځور يې پكې نغښتې سېلاب بيا اورېدونكو ته داسې روښان كړى چې په همغه انداز چې شاعر به غوښتل زمزمه كړى چې مطلبه يې داسې ده ځواني دې رانه وخوړه لوبگه ځوانيمرگه غنم غونډې رهي مې ړنگه بنگه ځوانيمرگه كله چې خلكو دا سندره واورېده په زړه كې يې د اباسين سېلاب د دې هنر د پرمختگ لپاره هېلې زياتې شوې داسې را تونكى يې ورته انتخاباوه چې نوموړى به په ډېرو سندرو غاړو كې د غوره سندرغاړي لقب خپل كړي د شاعران او هنر مندان يې د دې لومړي قدم په اخيستو ډاډ وركوي كه دى لا د خپل دې هنر ته وخت وركړي بې له شكه چې هنر به يې وده كوي پرمختگ به كوي د خپلو اهدافو ته په ډېر ژر ورسېږي هڅه خوب چې يې د دې هنر په اړه ليدلى وي تر ډېره به يې تعبير ته ورتنډې شي حتى پوره به شي د اباسين سېلاب ۲۵ كاله عمر لري اوس لا نوى ځوان دى واده يې نه دى كړى خو بيا هم په خپل هنر كې د پرمختگ لپاره يې پلار او وروڼه ډاډگېر نه وركوي او تشويقوي يې د

نه ژرؤز مىللى،مى،زى،ك ئېسىل نه نه نه ئىؤى بايرىمى نه ئى،ته ت بايرىمى نه مگهك بايرىمى نه نهه رى كه ت بايرىمى نه ده بى،يات نه نه نه ت بايرىمى قاتارلىق كؤپ مەنبەلىك مەدەئى،ت بايرىمى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەڭ قەدىمىي ئىجىمائىي مەدەئى،ت ھادىسىسى ھېسابلىنىدۇ د ئۇ دۇنيادا مىلاد قۇربان ھېيت چاغان قاتارىدا ساتىلىدىغان ئۆت چوڭ بايرامنىڭ بىرىدۇر د

نه ژرؤز بايرىمى،ك ئىران ۋە ئۇران دى،جارلىرىدا يېڭى يىل بايرىمى سۈپىتىدە ئۆتكۈزۈلۈۋاتقىنىغا د يىلدىن ئاشقان بولۇپ بۇ بايرامنى ئۆتكۈزىدىغان مىللەتلەرنىڭ نۇپۇسى ھازىر د مىليۇندىن ئاشىدۇ د ئورۇز بايرىمى ئۆتكۈزىدىغان مىللەتلەردە شەكىللەنگەن ئورۇز مەدەئى،تى ئاشۇ مىللەتلەرنىڭ ماددىي مەدەئى،چىلىك بىلەن مەنىؤى مەدەئى،ئىلىكى،نىڭ تەرەققى،ياتىغا ئۆرنەك بولۇپ كەلمەكتە د

ئېلىمى،زە قەدىمىي ۋە ئەنئەنىؤى مىللىي بايراملارنىڭ بىرى بولغان ئورۇز بايرىمىنى ئۆتكۈزۈش ئۇيغۇر قازاق قىرغىز ئۆزبېك تاتار تاجىك قاتارلىق قەدىمىي مىللەتلەرگە ئورتاقئۇر د

شىمالغا قاراپ ماڭغاندا پارىكىدەكە بارىدۇ. ئاندىن كېيىن پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ئافغانىستاندىكى بەدەخشان ئارقىلىق ئامۇ ۋادىسىغا بارىدۇ. بۇ يەردىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىران - ئىراق ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارغىلى بولىدۇ. مانا شۇ يول جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ.

داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىككى ئاچىغا بۆلۈنگەن يولنىڭ يەنە بىرى ئولاننىڭ شىمالىدىن ئۆتۈپ قۇمۇلغا ئېلىپ بارىدۇ. ئاندىن كېيىن قۇمۇلدىن تۇرپانغا ئۆتۈپ تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي تىزمىسىنى بويلاپ غەربكە ماڭغاندا قارا شەھەر كۇچار - ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بارىدۇ. قەشقەردىن چىقىپ غەربكە ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە - سوغدى خارەزمى - ھازىرقى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىدە ئارقىلىق ئالانلار مەملىكىتىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ غەربىي شىمالىدا بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ مېڭىپ ئىرانغا ئۆتۈپ غەربكە بۇرۇلۇپ ماڭغاندا مىسۇپوتامىيە - ئىراقنىڭ دىجلى ۋە فىرات ۋادىسى ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارىدۇ. بۇ يول - شىمالى يول دەپ ئاتىلىدۇ. مانا شۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان يوللارنىڭ ئاساسى تۈگۈنلىرى ھونلار دەۋرىدىن تارتىپ مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرى ياشايدىغان رايونلاردا تارىم ئويمانلىقى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا - غەربىي ئاسىيادا ئىدى. ئۇچۇقراق ئېيتقاندا ئاسىيانىڭ شەرقىدىكى دۆلەتلەر - چاۋشيەن - جۇڭگو بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئىشغىسادى مەدىنىي سىياسىي ئالاقىلارنى باغلايدىغان خەلقئارا سودا يولىغا ھونلار تۈركلەر ئۇيغۇرلار ھۆكۈمران بولۇپ كەلگەن. خەلقئارا سودا يولىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جۇڭگو بىلەن ھۇنلار ئارىسىدا تۈركلەر بىلەن ئىران ئارىسىدا ئۇيغۇرلار بىلەن ئىجتىھات خانلىقى ئارىسىدا ئۇرۇشلار يۈز بەرگەن.

چۈنكى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى قاتناش يولىغا قايسى دۆلەت ھۆكۈمران بولسا شۇ دۆلەت خەلقئارا سودىدىن نۇرغۇن پايدىنى قولغا كىرگۈزگەندىن تاشقىرى سىياسى جەھەتتىمۇ ئۇنىڭ تەسىرىنى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپاغا ئۆتكۈزۈشتە شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىگە يېتتى. بۇ ئان يازغۇچىلىرى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قۇرۇقلۇق يولى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىشكە ئەھمىيەت بەرگەن. شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئەڭ قەدىمكى چاغدىن باشلاپ خوتەننىڭ يىپەك ماللىرى - مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان يىپەك ماللار - مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن يۇنانىستانغا - رومغا ئېلىپ بېرىلاتتى. روملىقلار بارغانسېرى يىپەك ماللارنى ئومۇميۈزلۈك ئىشلىتىدىغان بولدى. شۇ سەۋەبتىن مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يۇنانلىق چوڭ سودىگەر ماتىسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيالىقلاردىن ياللاپ ئالغان سودا گۇماشتىلىرى خەلقئارا سودا يولىنى تەكشۈرۈپ چىققان.

بۇ ئان يازغۇچىسى مارتىيۇس مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يازغان ئەسىرىدە ماتىس ئىگىلىگەن ماتېرىيالدىن پايدىلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تونۇشتۇرغان. يۇناننىڭ مەشھۇر جۇغراپىيە ئالىمى كىلاۋدى پىخولى مىلادىنىڭ ئەسىرىدە ياشىغان مارتىيۇس بەرگەن مەلۇماتقا ئاساسلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تۆۋەندىكىچە كۆرسەتكەنىدى. ئىراق - مىسۇپوتامىيە ۋادىسى - ئىران ئافغانىستانغا ئېلىپ دېڭىزنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باشلىنىپ سۈرىيە - ئىراق - مىسۇپوتامىيە ۋادىسىغا چىقىش جايىدا بولسا كېرەك بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ تاش مۇنار - بۇ تاش مۇنار تاغلاردىن ئالاي ۋادىسىغا چىقىش جايىدا بولسا كېرەك دىن ئۆتۈپ سىرىسلەر ئېلى - يۇنانچە سۆز بولۇپ يىپەك ئېلى دېگەن بولىدۇ. گە - تارىم ئويمانلىقى - ئېلىپ بارىدۇ. بۇ ئان ئالىمى پىخولىنىڭ مەلۇماتى جۇڭگو تارىخچىلىرىنىڭ جەنۇبىي يول دەپ ئاتىغان يولىغا توغرا كېلىدۇ. يۇقىرىدىكى مەلۇماتلار ھونلار دەۋرىدە مىلادىدىن ۱۰۰۰ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىغىچە داۋام قىلغان. جۇڭگو ۋە بۇ ئان يازغۇچىلىرىنىڭ بەرگەن مەلۇماتى.

تۈرك خانلىقى دەۋرىدە مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلىغىچە شەرقىي غەربكە بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى توغرىسىدا جۇڭگونىڭ سۈي سۇلالىسى يىلنامىسى - پېچۈي ھەققىدە قىسسە دىمۇ مەلۇمات بېرىلگەن. شۇ يىلنامىغا كۆرە دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربكە بارىدىغان يول ئۈچ تارماقتىن ئىبارەت. بۇ ھەقتە يىلنامىدا مۇنداق مەلۇمات بېرىلگەن.

سۈي سۇلالىسى مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ئىڭ پادىشاھى ياڭدېنىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلىغىچە غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ سودا ئەلچىلىرىنىڭ كۆپچىلىكى ھازىرقى گەنسۇدىكى چاڭئىغا كېلىپ جۇڭگو بىلەن سودا ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەن. مانا شۇ مۇھىم ئەھۋالنى ھېساپقا ئالغان ياڭدى پىچۈي ئاتلىق كىشىنى جۇڭگو تەرەپنىڭ سودا ئىشلىرىغا مەسئۇل قىلىپ تەيىن قىلغان. پىچۈي چاڭئىغا كەلگەن چەت ئەل سودىگەرلىرى بىلەن بولىدىغان مۇئامىلىدىن پايدىلىنىپ غەربىي رايوندىكى - تارىمقىدىن ئالغاندا ئوتتۇرا ئاسىيانى كەڭ مەنىدىن ئالغاندا شەرقىي تۈركىستاندىن تارتىپ ياۋروپاغىچە بولغان جايلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دۆلەتلەردە ياشايدىغان خەلقلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى ئۇلارنىڭ دۆلىتىدىكى يوللار - تاغلار - دەريالار - خەتەرلىك ئۆتكەللەر يول ئۆتكەللىرى توغرىسىدا مەمۇمات تۈپلىغان. پىچۈي تۈپلىغان ماتېرىياللىرىغا ئاساسلىنىپ غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ خەرىتىسى ناملىق ئۈچ جىلىدلىق ئەسەر يازغان. مانا شۇ ئەسەردە مۇنداق دىيىلگەن. داشاتادىن غەربكە قاراپ مېڭىپ كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا كىرىشىدە ئۈچ يول بار. بۇ يوللارنىڭ بىرى شامال يول دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يول قۇمۇل - بارىكۆل تۇرالار - ئۇيغۇرلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئا - ياشايدىغان جايلار - قۇمۇلنىڭ غەربىدىن تارتىپ ئېلى ۋادىسىغىچە بولغان جايلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئا ئارقىلىق تۈرك خانلىقىنىڭ ئوردىسىغا غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ ئالاس دەرياسى بويىدىكى ئوردىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئا - ئېلىپ بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا چۇ دەرياسىدىن ئۆتۈپ شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارىدۇ. يوللارنىڭ يەنە بىرى ئوتتۇرا يول دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يول - تۇرپان قاراشەھەر - كۇچار - قەشقەر ئارقىلىق ئۆتىدۇ. قەشقەردىن چىقىپ غەربكە قاراپ ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە تاشكەنت سەمەرقەنت كىيىود - بۇخارا - مەرۋىدىن ئۆتۈپ ئىران ئارقىلىق كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارىدۇ. يوللارنىڭ يەنە بىرى جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يول پىچان - خوتەن - قاغالىق تاشقورغاندىن ئۆتۈپ پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ۋاخان - ئافغانىستاندا - توخارىستان - ئافغانىستان - ئىپتىتالىت - ھازىرقى پاكىستان - شىمالى ھىندىستان - بامىييان - ئافغانىستاندا - كىجود - سەمەرقەنتنىڭ غەربىي شىمالىدا ئارقىلىق شىمالىي ھىندىستانغا ئېلىپ بارىدۇ. بۇ يەردىن

تارىخنامە ۋە ئاتلىق كىتابىدا ۋە شەرقتە سىرىسلەر ئېلى بار ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئېگىز تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ ۋە تاغلار بىر تۇتاش سوزۇلۇپ تەبىئىي تۈسۈننى شەكىللەندۈرىدۇ ۋە سىرىلىقلار شۇنىڭ ئىچىدە ياشايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ يېرى تەكشى كەڭئاشا ۋە باي غەربتە سېستىمە بىلەن چېگرالىنىدۇ ۋە شەرقىي بىلەن شىمالدىن ئىبارەت ئىككى تەرىپى چۆللۈك تاغلىرىنىڭ ئۈستى ۋە ئۇنىڭ تاغلىرى بىلەن پامىر تاغلىرى كۆزدە تۇتۇلسا كېرەك ۋە يىل بويى قار بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدۇ ۋە جەنۇبىي چېگراسى ھىندى ۋە گانگى دەرياسىغىچە بارىدۇ ۋە تاغلىرىنىڭ ھەممىسى ئېگىز يوللىرىنىڭ قىيالىق ئەگرى بۈگرى كېلىدۇ ۋە تاغلارنىڭ ئارىسى تۈزلەڭلىك ئۇنىڭ ئېرىتىلىشى ئىچىدە ئۇيغۇرداس ۋە باۋىس دەرياسىدىن ئىبارەت ئىككى دەريا ئاقىدۇ ۋە سىرىسلەر ئىچىدە ياشايدۇ ۋە ھەربىي قورال باراق تۇتمايدۇ ۋە زادى ئۇرۇش قىلمايدۇ ۋە مۇلاھىم ياۋاش قوشنا دۆلەتلەرنى پاراگەندە قىلمايدۇ ۋە ئىشلىرىنى مۇنداق ساقاپ پاكىز ئاسماندا بۇلۇت كۆپ بولمايدۇ ۋە قاتتىق بوران چىقمايدۇ ۋە ئورمانلىق ئىنتايىن كۆپ ئورمانلىقتا ماڭسا ئاسماننى كۆرگىلى بولمايدۇ ۋە مەرسىلىنىش يەنە مۇنداق دەپ بارىدۇ ۋە سىرىسلىقلار ئاددىي ساددا باشاشقا ئادەتلەنگەن ۋە ئۇلار خالىي جايدا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى ياخشى كۆرىدۇ ۋە كىشىلەر بىلەن بېرىش كېلىش قىلىشنى ئانچە ياقتۇرمايدۇ ۋە چەت ئەللىكلەر چېگرادىكى دەريادىن ئۆتۈپ ئۆيىگە ياكى باشقا مال ئالغىلى بارسا كۆزلىرى بىلەن بىر بىرىگە بېقىشىپلا باھاسىنى توختىتىدۇ ۋە كەپلەشمەيدۇ ئۇلارنىڭ بىر بايلىقى مول باشقىلارغا ئېھتىياجى چۈشمەيدۇ ۋە ئۇنىڭ يۇنىۋان ۋە رىم ئالىملىرىنىڭ خاتىرىلىرىدىن كەلتۈرگەن پاكىتلاردىن تۆۋەندىكى خۇلاسىنى چىقىرىش مۇمكىن ۋە

مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى ۋاقىتىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلار ۋە يۇنان ۋە رىم تارىم ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلار ئېلىنى يىپەك ئېلى سىرىسلەر ئېلى دەپ تونىغان ۋە

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئورمانلىقىنىڭ تەبىئىي شارائىتى تاغلىرى دەريالىرى ئورمانلىرى چۆللىرى ئېقىلىمى ئۇنىڭغا چېگرالىنىدىغان دۆلەتلەر ھەققىدە ئاساسەن توغرا مەلۇمات بەرگەن ۋە

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى ئەڭ قەدىمكى چاغلىرىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلارنىڭ تارىم ئورمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك ماللىرىنى ئىستىمال قىلغانلىقىنى كۈچلۈك پاكىتلار ئارقىلىق ئېيتىپ ۋە تەستىقلىي چۈشەندۈرگەن ۋە

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئورمانلىقىدا ياشىغان خەلقنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى ئۇلارنى ئۆز نامى بىلەن ئۇيغۇرداس ئاتىغاندىن تاشقىرى ئۇلارنىڭ ئىرقى جەھەتتىن قايسى ئىرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاپ بەرگەن ۋە

ئەگەر سىرىس ئېلى دەپ ئاتالغان تارىم ئورمانلىقىدا يىپەكچىلىك سانائىتى ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ مىلادىدىن نەچچە ئەسىر بۇرۇن تەرەققى قىلىمىغان بولسا جاھاننىڭ مەر مەر شەھرى دەپ ئاتالغان رىمدىكى روما ئاق سۆڭەكلىرىنىڭ يۇقىرى سۈپەتلىك يىپەك ماللارغا بولغان ئېھتىياجىنى قامدىيالىمىغان بولاتتى ۋە

ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى چاغلاردا يىپەك توقۇمىچىلىقىدا يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار ئاز ئەمەس ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇلار يىپەك توقۇمىچىلىقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ توقۇمىچىلىقىنى ئارتۇقچىلىقىدىن ئۆگەنگەنلىكى بۇنىڭغا مىسال بولىدۇ ۋە يېقىنقى يىللاردا شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ۋە ئەسەردە ئىچكى ئۆلكىلەردە توقۇلغان يىپەك توقۇلمىلار قېزىۋېلىندى ۋە بۇنداق يىپەك توقۇلمىلاردىكى ئىسپەتەن كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىيات شۇ بولغانىكى شۇ چاغلاردا تۈز يوللۇق كىمخاپلاردىن تاشقىرى يەنە قىياش گۈللۈك ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىلغان كىمخاپلارمۇ مەيدانغا كەلگەن ئارقاقتىن بۇ خىل گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى خەن سۇلالىسى ۋاقتىدىلا مىلادىدىن بىر نەچچە ئەسىر بۇرۇن شىنجاڭدىكى قېرىنداش مىللەتلەر يۇڭ توقۇمىچىلىق ھۈنەرىدە قوللانغان ۋە ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرى يىپەك توقۇمىچىلىقتا قوللانغان بۇ خىل توقۇش ئۇسۇلىنى كىمخاپلارنىڭ ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى ئا شىنجاڭدىن ئۆگەنگەن بولسا كېرەك ۋە مانا شۇ پاكىت قەدىمكى چاغلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ياكى يۇڭ توقۇمىچىلىقىدا بولسۇن يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ ۋە

بۇنىڭدىن تاشقىرى مىلادىنىڭ ۋە يىللىرى شەرق مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن ئۇنىڭدىن بۇرۇن شىنجاڭ رايونىدا يىپەك يوق ئىدى دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدىغان مۇنداق بىر پاكىتىمۇ بار ۋە يېقىنقى يىللاردا تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان تارىخىي ئۇلۇگىي قېزىشلار ئارقىلىق قېزىۋېلىنغان قول يازمىلار ئىچىدە ۋە مىلادىنىڭ ۋە يىلىدا پىلە قۇرۇتىنى ۋە ئۆزىمە دەرىخىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرىسىدا يېزىلغان ھۆججەت ئۇچرىدى ۋە يادىكارلىق ۋە بەت مانا بۇ پاكىت يىپەك مەلىكىسى شەرق مەلىكىسى مىلادىنىڭ ۋە يىللىرى پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدۇ ۋە قەدىمكى چاغا خوتەندىلا ئەمەس ھەتتا تۇرپان رايونىدا يىپەكچىلىك تەرەققى قىلغانىدى ۋە

يۇقىرىدىكى پاكىتلاردىن چىقىرىلغان ئەڭ ئاساسلىق ۋە مۇھىم خۇلاسە ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىدىكى مىلادىنىڭ ۋە يىلى جۇڭگودىن خوتەن خاتىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ پىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشىدىن بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىق سانائىتى يوق ئىدى دېگەن يالغان رىۋايەتنىڭ ئۈزۈل كېسىل رەت قىلىنىشى خالاس ۋە

شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى قەدىمكى چاغلاردا جۇڭگودىن باشقا دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان مەلىكىلەرنىڭ ئىسمىملىرى جۇڭگونىڭ تارىخىي يىلنامىلىرىغا ئۇيغۇن خاتىللىرىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىلىرىنىڭ ئىسمىملىرى جۇڭگو تارىخىي يىلنامىلىرىغا يېزىلغان ۋە ئېسۇسكى مىلادىنىڭ ۋە ئەسەرىدە خوتەن خاتىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ ئىسمى جۇڭگونىڭ تارىخىي يىلنامىلىرىدا ئۇچرىمايدۇ ۋە

تارىخىي پاكىتلارنىڭ راستلىقىغا ھۆرمەت قىلىنىدىغان بولسا تارىخىي پاكىتلار بويىچە ئىسپاتلانمىغان رىۋايەتنىڭ يالغانلىقى ئېتىراپ قىلىنسا خوتەنگە يىلە قۇرۇقلىقنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەن خاتىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنىڭ تامامەن يالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلماسلىققا ھېچقانداق بانا سەۋەب يوق ھونلارنىڭ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا بارىدىغان خەلقئارا قاتناش يولىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشى جۇڭگو بىلەن غەرب ئەللىرى ئارىسىدىكى تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا توسقۇن بولغان شۇنىڭ ئۈچۈن شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى جۇڭگوغا نىسبەتەن گاھ تاقىلىپ گاھ ئېچىلىپ تۇراتتى

مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ۋە مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ئىران ئەلچىلىرى جۇڭگوغا كەلگەن بولسا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى جۇڭگو ئەلچىسى گەن يىڭ بۇنى بەنچاۋ ئەۋەتكەن ئىرانغا بارغان جۇڭگو بىلەن ئىران ئارىسىدا سودا مۇئامىلىسى توغرىسىدا بېتىم تۈزۈلگەن تارىخى مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى رومالىق بىر سېھرىگەر دېڭىز يولى بىلەن ھىندىچىنىغا كېلىپ بېرما ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى روما ئېمپىراتۇرى ماركۇس ئاۋرىل مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ئېمپىراتۇر بولغان دېڭىز يولى ئارقىلىق جۇڭگوغا ئەلچى ئەۋەتكەن روما ئەلچىسى دېڭىزدىن ھىندىچىنىغا چىقىپ ۋېيتنام ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن ئەلچى جۇڭگو پادىشاھى خەن خۇاندى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە پادىشاھ بولغان غا پېل چىشى كەركە مۇڭگۇزى ياقۇت قاتارلىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەلگەن يۇقىرىدىكى تارىخىي پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا ئىراننىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىلەن ئورناتقان بىر تەرەپتىن سودىسى مۇناسىۋىتى بۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن باشلانغان دىن ئاز دېگەندە ئۈچ ئەسىر مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن كېيىن باشلانغان رومالىقلارنىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى ئەگەر شۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن باشلانغان بولسا رومالىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىلەن ئورناتقان بىر تەرەپتىن سودىسى مۇناسىۋىتىدىن تەخمىنەن ۱۱۱۱-يىلى كېيىن باشلانغان

يىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنىڭ ياۋرۇپاغا تارقىلىشى تەھرىر

قەدىمكى زىم ئېمپىرىيىسى دەۋرىدە مىلادىدىن بۇرۇن ۋە كېيىن بىر تەرەپتىن توقۇلغان كىمخاپ شايبى تاۋار دۇرۇنلارنىڭ ياۋرۇپاغا ئاساسەن رومانا تارىم ئويمانلىقىدىكى يىپەك ئېلى سىرىسلەر ئېلىدىن بارغانلىقى ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىنىڭ يالغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆتتۈم تۈرك خاقانلىقى دەۋرىدە ئىچكى ۋە تاشقى خەلقئارا سودا ئىشلىرى ئەھۋالىنىڭ ئاساسى مەشغۇلاتلىرىدىن بىرى ئىدى بولۇپمۇ بۇ دەۋردە خەلقئارا سودا ناھايىتى كەڭ مىقياسىدا قانات يايدانغان ئىدى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇرپان خانلىقى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ئىكەن خانى كۆي ۋىتنام غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ خاقانى تۇن بايغۇ خاقاننىڭ رۇقسىتى ئېلىپ جۇڭگودىن تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لى يەن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە پادىشاھ بولغان گە ئەۋەتكەن سوۋغا سالاملىرى ئىچىدە شەرقىي روماندىن كەلتۈرۈلگەن كۈچۈكلەر قارا تۈلكە مويىنى قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى شۇنىڭغا قارىغاندا تۈركلەر روما بىلەن قىلغان سودىلىرىدا روماننىڭ نەسىللىك ئىتلىرىنىمۇ ئېلىپ كەلگەن تۈرك خاقانلىرى دەۋرىدىمۇ بۇرۇنقى چاغلارغا ئوخشاشلا ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا ئېلىپ بېرىلىدىغان سودا ماللىرىدىن يىپەك رەخىلەر دورا دەرەخلەر زىمۇ زىننەت بۇيۇملىرى تېرىدىن ئىشلەنگەن ماللار ئاساسى سالماقنى ئىگىلەيتتى

تۈركلەر يالغۇزلا ياۋرۇپا بىلەن سودا قىلىپ قالماستىن جۇڭگو بىلەنمۇ ناھايىتى كەڭ ھالدا سودا ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان تۈرك خانلىقى تەركىبىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مۇھىم خانلىقلىرىدىن سەمەرقەند خانلىقى بۇخارا خانلىقى قاتارلىق خانلىقلار مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە بولغان ۱۱۱۱-يىلى ئىچىدە جۇڭگوغا توققۇز قېتىم سودا ئەلچىلىرى ئەۋەتكەن تۈرك خاقانلىقى تەركىبىگە كىرگەن خانلىقلار بېرىم مۇستەقىل ھالدا بولۇپ بەزى خەلقئارا مۇناسىۋەتلەردىكى چوڭ ئىشلارنى قىلىشتا تۈرك خاقانلىقىنىڭ رۇخسىتىنى ئالاتتى

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدە تۈركلەر بىلەن ئىران ساسانىلار سۇلالىسى ئارىسىدا بىر نەچچە قېتىم ئۇرۇشنىڭ بۇز بېرىشى خەلقئارا سودا يولىغا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى تالىشىش ۋە خەلقئارا سودىسىدىن كېلىدىغان پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بولغان بۇ كۈرەشتە شەرقىي روما بىلەن ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ئورناتقان تۈركلەر ئۈستۈن چىققان

ھەر يىلى دېگۈدەك نەچچە ئون مىليونلىغان زىم ئىملاسىغا سىرىسلەر ئېلىدىن يىپەك ماللارنى سېتىپ ئېلىشقا خېلىدىن بېرى چىدىمىغان زىم ھۆكۈمرانلىرى ئېمپىراتۇرلىرى بىلەن بىر يىپەك چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم بولىدىغان كىمخاپ شايبى تاۋار دورا قاتارلىق يىپەك ماللارنى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇشقان ئىدى

ئۇلارنىڭ بۇ تارزۇ ئۇمىدلىرى تۈرك خانلىقى دەۋرىدە ئەمەلگە ئاشتى بۇ توغرىدا يۇنان ئالىملىرى مۇنداق مەلۇمات بېرىدۇ ئەسلىنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى زوناراس تارىخنامە ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى بۇرۇن رومانلىقلار يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى بىلمەيتتى يىپەكنى يىلە قۇرۇقلىقنىڭ قۇسىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى

ئەسلىنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى ئىخسانۇس ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقنىڭ يىلە قۇرۇقلىقىنى قاچان نەدىن قانداق ھىلە بىلەن ئوغۇرلۇقچە شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىنىڭ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ئېمپىراتۇرى ئۇلۇغ پوسىتاننىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ئېمپىراتۇر بولغان شەرقىي رومانغا ئېلىپ بارغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن شەرقىي رومانلىقلار يىلە قۇرۇقلىقىنى بېقىپ يىپەك ماللارنى ئىشلەپچىقىرىشنى بولغا قويغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىدۇ ئىخسانۇس مۇنداق دەپ يازىدۇ ئېمپىراتۇر پوسىتاننىڭ ۋاقتىدا ئىرانلىق مەلۇم بىر ئادەم شەرقىي رومانغا يىلە بېقىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن

تۈركلەر بىلەن شەرقىي روما ئارىسىدىن سودا تۈركلەر ئارقىلىق شەرقىي روماغا ئېلىپ بېرىلىدىغان ماللارنىڭ ئىچىدە ئاساسى سالماقنى يېپەك توقۇلمىلىرى ئىگەللەيدىغانلىقى خوتەننى ئاساس قىلغان تۇيغۇر يېپەكچىلىكىنىڭ ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارىپ دۇنياغا مەشھۇرلىقى بىلەن قۇرۇتۇرۇقنىڭ يېپەك مەلىكىسى ۋە توغرىسىدىكى رىۋايەت بويىچە مەلىكىنىڭ ۋەزىرى بىلەن جۇڭگودىن خوتەنگە كەلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ باغلىنغانلىقى بىلەن قۇرۇتۇرۇقنىڭ سىرىسلەر ئېلى ئاساسەن خوتەن دىن شەرقىي روماغا ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىق راھىپ تەرىپىدىن مەلىكىنىڭ ۋەزىرى توغۇرلۇقچە ئېلىپ بېرىلغانلىقى توغرىسىدىكى باكىلارنى ئۇقۇرىدا بىر يەرلەپ سۆزلەپ ئۇنتۇم مەنىجە شۇ باكىتلار يەنە بىرلىك بولسا كېرەك ۋە

نېھىمال ئىرانلىق راھىپ خىرىستىئان مۇرىدى بولغانلىقى پۈستىئاندىن ئالىدىغان قىممەت باھالىق ئىنتايىن قىزىقارلىق ئىقتانلىق ئۈچۈن سىرىسلەر ئېلىدىن بىلە قۇرۇشنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ شەرقىي رومانغا يەتكۈزۈپ بەرگەن مانا مۇشۇ ۋەقەدىن تەخمىنەن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى غەربنىڭ سۈزۈك رەڭلىك شىشە ياساشىكى مەخپىي سىرىنى ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋىچىلار جۇڭگۇغا يىلدۈرۈپ قويغان ئۇنىڭدىن بۇرۇن خەنزۇلار رەڭلىك شىشە ياساشنى بىلمەيتتى ئۇلار رەڭلىك شىشەنى ئاھالىنى ئۇقىرى باھادا غەبىتىن سۈرىيىدىن سېتىپ ئېلىشقا مەجبۇر ئىدى شۇنىڭ ئۈچۈن خەنزۇلار ئۇزۇندىن بېرى رەڭلىك شىشە ياساشنى سىرىنى غەبىتىن ئېلىپ ئېلىشقا ئۇرۇنۇپ كەلمەكتە ئىدى بۇنداق ئۇرۇش مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى ياۋىچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئەمەلگە ئاشتى

خەنزۇلار ئۇيغۇرلاردىن ۋە ئۇيغۇرلار ئارقىلىق ماددى ۋە مەنىۋى مەدەنىيەتكە دائىر نۇرغۇن ئېسىل قىممەتلىك بايلىقلارغا ئىگە بولغان. جاڭ چيەن مىلادىدىن ۋۋۋۋ يىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىياغا ئىككىنچى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۇيغۇرلار

ۋە يۈكسۈلۈشىنى ئۇيغۇرلارنىڭ قوشقان ئۆچمەس تۆھپىسىدىن ئاجرىتىپ قاراش تولىمۇ بىمەنىلىك بولىدۇ. بۇددا دىنى نىڭ دەسلەپ جۇڭگوغا تارقىلىشىنى بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا بىلىمىز تارتقان ئىدى. ئۇيغۇلار ئىچىدىن چىققان مەشھۇر بۇددىست راھىلار. ئەسىردىن باشلاپ بۇددا دىنىنى جۇڭگوغا تونۇشتۇرۇشقا كىرىشكەن. بۇنىڭغا كۇچارلىق ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسۇپ ۋە مەشھۇر تەرجىمان شائىر كوماراجىۋانى مىسال كەلتۈرۈش بېتەرلىك. كوماراجىۋا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱-يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن. كىچىك ۋاقتىدا دادىسىغا تەگىشىپ ھىندىستانغا بارغان. ئۇ ھىندىستاندا كۆپ يىللار تۇرۇپ بۇددىزىم نەقىدىلىرىنى ئىرىشىپ ئۆگەنگەن. شۇ چاغلاردا بۇددىزىم نەلىماتىدا ماخىيانا ۋە خىنپايانا دەپ ئاتىلىدىغان چوڭ ئىككى مەزھەپ ئىككى ئېقىم بار ئىدى. كوماراجىۋا بۇ ئىككى چوڭ مەزھەپ ئىچىدىن خىنپايانا مەزھىپىنى قوبۇل قىلغان. ئۇ ھىندىستاندىن قايتىپ كېلىۋاتقان چاغدا قەشقەردە شورى ئاسامما ئاتلىق بۇددا راھىپىغا بولۇققان ۋە ئۇنىڭدىن ماخىيانا مەزھىپىنى ئۆگىنىپ بۇرۇن قوبۇل قىلغان خىنپانا مەزھىپىدىن ۋاز كەچكەن. كوماراجىۋا قەشقەردىن ئۆتۈپ ئاقسۇغا كەلگەندە ئاجايىپ بىر راھىپقا يولۇققان. ئۇ راھىپ ئۆزىنى دۇنيادا تەڭداشسىز راھىپ ھېسابلاپ ھەمىشە ماخىتىپ. ئەگەر بۇددا نەقىدىلىرى بويىچە بىرەر كىشى مەن بىلەن مۇنازىرىلىشىپ مېنى يېڭىدىغان بولسا ئۇنداق كىشىگە بېشىمنى كېسىپ بېرىمەن. دەيدىكەن. كوماراجىۋا شۇ راھىپ بىلەن مۇنازىرىلىشىپ ئۇنى يېڭىپ قويىدۇ. بۇ ۋەقە غەربىيىكى بۇددا دۇنياسىنى زىلىلىگە كەلتۈرىدۇ. كوماراجىۋانىڭ داڭقى غەرب ئەللىرىگە تارقىلىدۇ. بۇ ۋەقەدىن كۇچار خانى ناھايىتى چوڭ پەخىرلىشىش ھېس قىلىپ كوماراجىۋانىڭ ئالدىغا ئاقسۇغا كېلىپ ئۇنى ئىززەت ھۆرمەت بىلەن كۇچارغا ئېلىپ كېتىدۇ. كوماراجىۋانى كۇچار دۆلىتىنىڭ بىرى ئۇستازى دەپ جاكاللايدۇ. تارىختىن خەۋرى بار كىشىلەرگە مەلۇم بولغاندەك كوماراجىۋا مەلۇم سەۋەبلەر بىلەن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ھازىرقى گەنسۇنىڭ ئوۋىيىغا كەلگەن. ئۇ شۇ جايدا ۱۱۱۱-يىلى تۇرغان. كوماراجىۋا شۇ مەزگىلدە خەنزۇ يېزىقىنى ئىلىنى. پۇختا مۇكەممەل چوڭقۇر ئۆگەنگەن. شۇ چاغدىكى جۇڭگو تارىخىدا ئىككى چىن سۇلالىسى بىلەن شىمالى ۋە جەنۇبى سۇلالىلەر دەۋرى دەپ ئاتالغان ناھايىتى قالايمىقان. ئاساسەن ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى بىر دەۋر ئىدى. جۇڭگودىكى بەزى خانلىقلارنىڭ ئالىي ھۆكۈمرانلىرى بۇددا دىنىنىڭ نادان ساددا خەلقلەرنى ئاسانلا ئالداپ كېتەلەيدىغان پائىسىپ ئىدىيىسىدىن پايدىلىنىپ خەلقنى بىخۇتلاشتۇرۇپ ئۆزلىرىگە قارشى چىقمايدىغان بۇۋاش پۇقراالارغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ھىچنەرسىگە قارىماي بارلىق ئىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ بۇددا دىنىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقان ئىدى. بۇددا دىنىغا كۈچلۈك تەرپدار بولغان كېيىنكى چىن خانلىقى ۱۱۱۱-يىلىنىڭ خانى ياۋشىيىن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە خان بولغان. مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى كوماراجىۋانى تەكلىپ قىلىپ شىتەنگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ئۇنى دۆلەتنىڭ بىرى ئۇستازى دەپ جاكاللىغان. ياۋشىيىننىڭ بارىتىپ بەرگەن كەڭ ئىمكانىيىتىدىن پايدىلانغان كوماراجىۋا شىتەندىكى مەشھۇر بۇددا ئىبادەتخانىلىرىنىڭ بىرىدە ۱۱۱۱-شاگىرتقا بۇددا نەقىدىلىرىدىن دەرس بەرگەن. ياۋشىيىن دائىم ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلىغان. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن بىر قانچىسى دائىشمەن. ئەۋلىيا. دېگەن نامغا ئىگە بولغان. كوماراجىۋا شىتەندە بۇددا نەقىدىلىرىدىن دەرس ئۆتكەندىن تاشقىرى بۇددا نامىلاردىن ۱۱۱۱-جىلىدىلىق. پارچە كىتابنى قەدىمكى ھىندى ئىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا بەدىئىلىكى ناھايىتى كۈچلۈك بولغان بۇددا رىۋايەتلىرىدىن ناھايىتى نۇرغۇن نەسەرلەرنى قەدىمكى ھىندى ئىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. ئۇنىڭ قولىدىن چىققان تەرجىمە نەسەرلەرنىڭ تىلى بەكمۇ راۋان مەزمۇنى چوڭقۇر بولسىمۇ چۈشىنىشلىك بولغان. كوماراجىۋانىڭ دىن پەلسەپە تەدبىيات ساھەسىدىكى پائالىيىتى جۇڭگو بۇددىزىم پەلسەپىسىنىڭ ۋە تەدبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسۇپ داڭلىق تەرجىمان ئالانلىق شائىر دېگەن نامغا ئىگە بولغان. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا قەدىمكى چاغدىن تارتىپ ۱۱۱۱-ئەسىرگىچە ئۇلۇغ ساياھەتچى ماگېلان غەرب بىلەن شەرق ۋە شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى دېڭىز ئوكيان يولىنى ئاچقۇچى. ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى ئاتالمىش يىپەك يولى. يالغۇزلا غەرب بىلەن شەرق ئەللىرى ئارا سودا تارقىلىق ئىقتىساد ئالماشتۇرۇش يولى بولۇپلا قالماستىن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش تارقىلىق شەرق ئەللىرى بىلەن غەرب ئەللىرىنىڭ قەدىمكى تەنتەنىۋى مىللى مەدەنىيىتى ئاساسىدا شانلىق يۈكسەك مەدەنىيەت بارىتىشىدا ئالتۇن كۆۈرۈكلۈك رول ئوينىغان. بولۇپمۇ بۇ ئۇلۇغ تارىخىي مۇجىزىدە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقىنى ئاساسى ئۆگىتىش ۋە تونۇشتۇرۇش جەھەتتە رولىنى ئوينىغان.

ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقىنى ئۆز تارىخىنىڭ ئۇزاق داۋام قىلغان قەدىمكى باسقۇچلىرىدا ئىران ئەھمەنلار سۇلالىسى مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. كىرىك باكتىرىيە پادىشاھلىقى مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ياۋچىلار دۆلىتى بولغان توخارىستان مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. كوشات ئېمپىرىيىسى مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ئاق ھون ئېمپىرىيىسى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ قەدىمكى چاغدىكى شانلىق مەدەنىيىتى بارىتىشىدا قاتناشقان بولسا تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى ۱۱۱۱-۱۱۱۱-ناھايىتى يۈكسەك مەدەنىيەتنى ياراتقۇچىلار قاتارىدىن ئۈستۈن ئورۇن ئالغان ئىدى.